

HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND NR. 6/7 JUNI/JULI 1989

LIEFDE

IN RELATIES

HUMANIST

UITGAVE VAN
HET HUMANISTISCH VERBOND

44-STE JAARGANG
JUNI/JULI 1989
NR. 6/7

Redactie-adres
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145
Sekretariaat: Martin de Zoete
(toestel 45)
Kantooradres: Oudkerkhof 11,
3512 GH Utrecht

Redactie
Hes van Huizen (hfdred)
Ingeborg van Teeseling

Vormgeving
Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Druk
Brouwer Offset BV Utrecht

Aan dit nummer werkten o.a. mee

Bert Boelaars
Ingrid Cramer
André Hielkema
Theodor Holman
Tom Janssen
Bart Koetsenruijter
Yvonne Kroonenberg
Chris Pennarts
Martin Šimek
Liesbeth Sluiter
Els van Thiel
Sylvia Weve

Redaktiekommissie:
Henk Smit
Mettha de Nachtegaal
Hans Martens
Bram Roozendaal
Marc Hermesen

Abonnement
Een jaarabonnement kost slechts
f 30,-. Bel 030 - 318145 (toestel 28)
Leden van het Humanistisch
Verbond ontvangen het blad gratis.
Zie ook achterin dit blad

Advertentietarieven
De tarieven van febr. 1988 zijn van
kracht. Op aanvraag verkrijgbaar

Volgend nummer
Humanist nr. 8 verschijnt begin
augustus. Kopij voor dit nummer
moet binnen zijn uiterlijk 12 juli

Voorpagina
tekening Sylvia Weve

IN DIT NUMMER

- 5** Annie M. G. Schmidt: Een liefde vandaag de dag
- 6** Interview met Elisabeth Badinter
- 9** Theodor Holman: verliefd
- 12** Interview met Anja Meulenbelt
- 17** Yvonne Kroonenberg: Moderne verhouding
- 18** Interview met Jos Frenken
- 22** Liefde volgens de lezers
- 24** De liefde door de eeuwen heen
- 25** Herman Pieter de Boer: Voor verliefden
- 27** Ethel Portnoy: Liefde als opium
- 31** Radio & televisie in juni
- 32** Brieven van lezers
- 34** Het HV gebeuren

(advertentie)

STICHTING
STEUNFONDS
PRAKTISCH
HUMANISME

OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C & E 69.97.13.889

G I R O 6 1 6 8

*Wist u dat het Steunfonds kan
optreden als uw executeur
testamentair?
Daar heeft het Steunfonds al veel
ervaring mee.*

**VOOR MEER INFORMATIE: SCHRIJF OF BEL
MEVROUW M. VAN DER LANS (030-322786)
OOK ALS U MEER WILT WETEN OVER
CODICILEN, LEGATERINGEN,
SCHENKINGEN EN LIJFRENTES.**

LIEFDE

Liefde, wat is nou liefde werd ons jaren geleden al toegezongen. Wij weten het ook niet precies. Maar zien wel dat het vooral de liefde is die mens en wereld draaiende houdt.

We waren dan ook direct zeer geïnteresseerd toen een filosofische dame uit Frankrijk beweerde dat mannen en vrouwen steeds meer elkaars gelijke worden. En dat dat de liefde tussen hen ingrijpend zal beïnvloeden: Minder hartstocht en meer genegenheid en tederheid. Vrouwen gaan vooral op zoek naar een ideale kameraad aan hun zijde en minder naar die romantische prins op het witte paard.

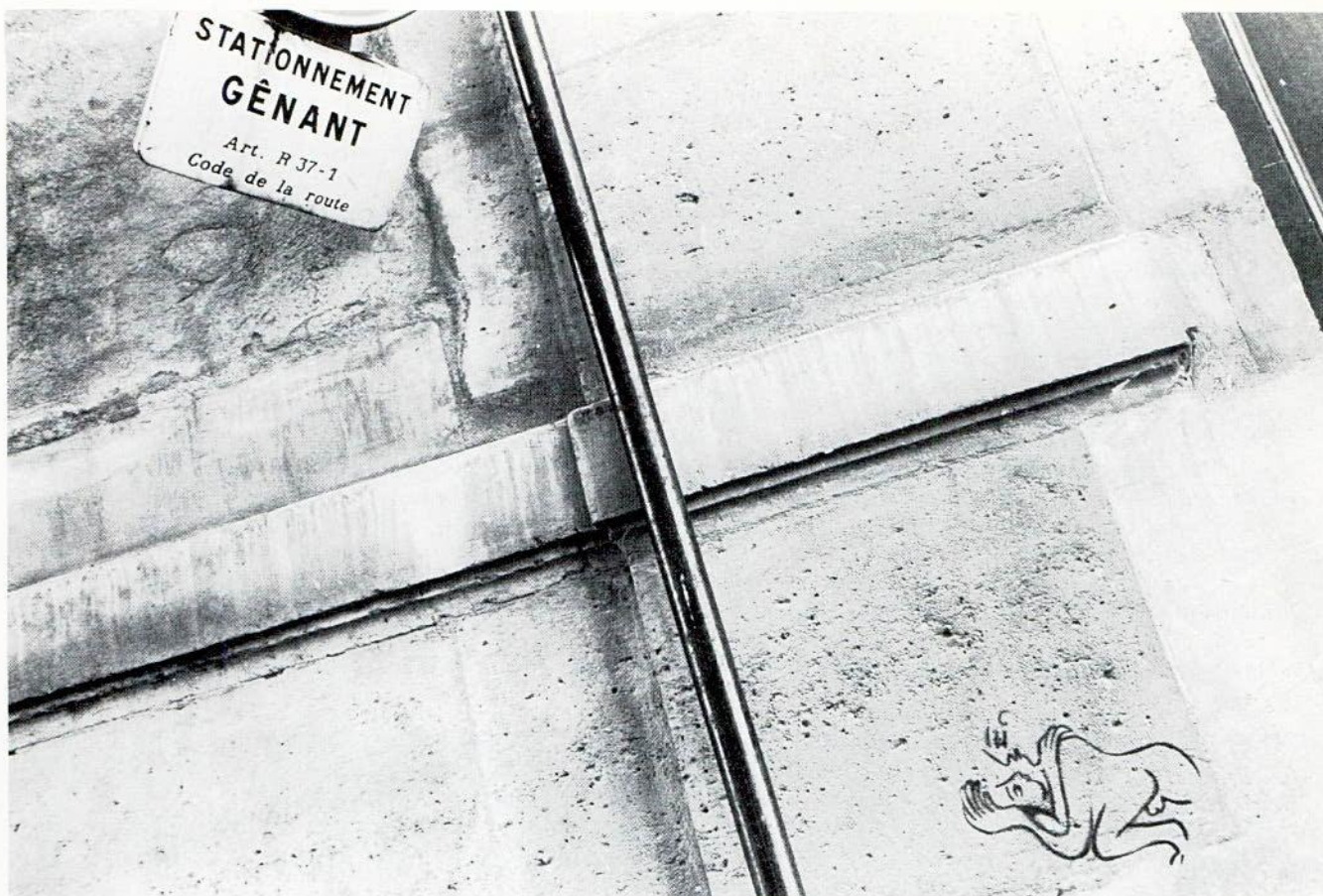
Wat denkt Anja Meulenbelt, bekend schrijfster over vooral de liefde, daarover? Voor haar zijn gelijkwaardige relaties veel leuker en spannender dan het ouderwetse patroon. Ook gingen we langs bij Elisabeth Badinter, onze dame uit Frankrijk. Zij is het met Anja

Meulenbelt eens dat er helaas nog maar weinig mannen zijn die beantwoorden aan dat nieuwe ideaal. En de mannen, hoe vinden die dat de een steeds meer de ander aan het worden is? De bekende seksuoloog Jos Frenken blijkt er een boeiende visie op te hebben. Volgens hem is liefde vooral hard werken. Ook ziet hij veel mensen eenzaam worden omdat zij het moment niet overleven waarop verliefdheid zou moeten overgaan in liefde.

Liefde in relaties. Een heerlijk onderwerp voor humanisten die immers verbondenheid tussen mensen zo groot in hun vaandel hebben staan.

Neem deze zomerspecial van de Humanist mee op uw vakantie en laat u meevoeren op de warme golven van de liefde.

(advertentie)

WERKEN IN EEN NIEUW CENTRUMZIEKENHUIS

Het Beatrixziekenhuis is een algemeen ziekenhuis met een centrumfunctie voor de regio. In Leerdam is een buitenpolikliniek gevestigd. Het ziekenhuis telt 333 bedden en is volop bezig met nieuwbouw.

Het ziekenhuis hecht veel waarde aan een goede geestelijke begeleiding van patiënten. Daarom wil het ziekenhuis overgaan tot de oprichting, binnen de medische/paramedische dienst, van een **afdeling geestelijke verzorging** en worden kandidaten opgeroepen voor de vakatures:

0,5 PROTESTANTS GEESTELIJK VERZORGER M/V 0,5 HUMANISTISCH GEESTELIJK VERZORGER M/V

die tezamen de nieuwe afdeling zullen opbouwen.

Taken: • bieden van geestelijke begeleiding en hulp aan alle patiënten in het ziekenhuis en hun naasten op verzoek • adviseren inzake medisch-ethische aangelegenheden • leveren van een bijdrage aan de totale zorgverlening vanuit de eigen deskundigheid • vervullen van een brugfunctie naar de geestelijke verzorgers in de thuissituatie van patiënten • zorgen voor organisatie en uitvoering van bezinningsactiviteiten in het ziekenhuis • lesgeven aan verpleegkundigen in opleiding.

De functionarissen ressorteren onder het hoofd medische/paramedische dienst. Voor de protestants geestelijk verzorger wordt een benoeming als predikant verwacht. Voor de humanistisch geestelijk verzorger is een erkenning als raadsman/raadvrouw door het humanistisch verbond vereist.

Functie eisen: • een academische of gelijkwaardige opleiding op theologisch- of levensbeschouwelijk filosofische grondslag • een gekwalificeerde opleiding op het gebied van geestelijke verzorging in de gezondheidszorg • oecumenische instelling van de protestants geestelijk verzorger, collegialiteit en vermogen tot samenwerking met de overige disciplines en richtingen binnen en buiten het ziekenhuis • brede visie op geestelijke verzorging in ziekenhuizen • bereidheid tot het verrichten van bereikbaarheidsdiensten bij toerbeurt.

Op de medewerkers van het ziekenhuis zijn de bepalingen van de rechtspositieregeling van de gemeente Gorinchem van toepassing. Het salaris wordt vastgesteld op basis van de FWG-methodiek.

Voor de sollicitatieprocedure is een commissie ingesteld. Inlichtingen worden verstrekt door de heer T.R. Zijlstra, arts, directeur patiëntenzorg, telefoon 01830-44444. Schriftelijke sollicitaties voorzien van curriculum vitae kunnen binnen twee weken worden gericht aan de afdeling personeel & organisatie van het Beatrixziekenhuis, Postbus 90, 4200 AB Gorinchem.

beatrix ziekenhuis

Een liefde vandaag de dag

Hoe lang duurt een liefde
vandaag de dag,
voordat ie versleten is?
Hoe lang gaat zo'n trouwbelofte mee,
voordat ie vergeten is?
Hoe lang houdt zo'n gladde ring het uit,
voordat ie weggesmeten is?
Tot we oud zijn en grijs?

Waar blijft m'n garantiebewijs!

Hoe weet ik dat nou,
of ik nog van hem hou
over zeven jaar,
als we uitgepraat zijn,
als we uitgeblust zijn,
we vervelen elkaar?

Ik kijk af en toe
naar pa en naar moe,
naar Wim en Trees,
naar Mien en naar Kees.
Die haten mekaar
en al wat ik denk
is

Ladumaar!

En al die mensen zeggen: „O, wat fijn dat je trouwt!
Je wordt vanzelf gelukkig als je van elkaar houdt!”
En niemand zegt: „Wacht eventjes.” En niemand zegt: „Ho”
Ze geven me een twaalfdelig koekstel cadeau.
Ze douwen met z'n allen een contract voor je neus.

Ik moet het ondertekenen. 'k Heb verder geen keus.
Ik wil het even lezen, maar ze raden me aan
om al die kleine lettertjes maar over te slaan,
maar in die kleine lettertjes daar stond het nou net
en later ga je merken dat je klem bent gezet
en na een jaar of zeven wil ik weg, maar ik blijf
ter wille van de baby en om Fransje van vijf.

Te laat.
Te laat.

Uit: „Tot hier toe”, Uitgeverij Querido, Amsterdam

Dit is het speciale, dubbel-
dikke zomernummer van de
Humanist. Het volgende
nummer verschijnt begin
augustus en besteedt uit-
gebreid aandacht aan het
HV-kongres in Groningen
en aan de komende Twee-
de Kamerverkiezingen.

WE LEVEREN WAT IN OP DE HARTSTOCHT MAAR WINNEN AAN TEDERHEID

door Ingeborg van Teeseling

**ELISABETH
BADINTER**

Ze heeft er eigenlijk al een beetje genoeg van als we haar halverwege de middag ontmoeten, Elisabeth Badinter. Nederland heeft twee dagen toegewezen gekregen in de tour die ze maakt om haar nieuwe boek „De een is de ander” te promoten en van kommentaar te voorzien. De twee lezingen die ze in die tijd houdt, zijn lang van te voren uitverkocht. Terwijl de ongeveer duizend gelukkigen toch een dik uur naar Frans op een hoog abstraktienivo moeten luisteren. Maar dat lijken ze graag over te hebben voor de provocerende theorieën van de filosofe. Ook de rij journalisten die tussen de lezingen door z'n opwachting maakt, kan er niet genoeg van krijgen.

Gretig luisteren we naar de ideeën die met zo veel vanzelfsprekendheid verwoord worden. Zelfs als we daarvoor in de wachtkamer van haar hotel op onze beurt moeten wachten, om vervolgens een half uurtje kostbare tijd te mogen vullen. Want morgen is er Genève en daarna weer Parijs.

De gelijkheid, die we bezig zijn te verwezenlijken, brengt punten van overeenkomst met zich mee, die een einde maken aan de oorlog. Beide hoofdrolspelers streven er nu naar een „totale” mens te zijn en zijn beter in staat de ander, die hun dubbelganger is geworden, te begrijpen. De gevoelens die deze muterende mensen voor elkaar hebben kunnen niet anders dan zich wijzigen. De vervreemding verdwijnt en maakt plaats voor vertrouwelijkheid. Onderscheid wordt teruggebracht tot een beetje meer of een beetje minder. Misschien dat we er iets aan hartstocht en begeerte bij inschieten, maar we winnen er tederheid en kameraadschappelijkheid bij, gevoelens die we meer ge-

Het ideaal, vooral van vrouwen, is een combinatie van autonomie en „liefde-in-gelijkheid” geworden. „We leven”, zo stelt Badinter, „in een beheerskultuur. We willen greep hebben op onszelf, op onze emoties. In relaties worden rationele berekeningen gemaakt: krijg ik eruit wat ik erin stop? Als een partner niet meer voldoet, maken we een eind aan de relatie. We weigeren te lijden. Opoffering is een belachelijke oude waarde geworden.”

Weg met de halve maatregelen en de compromissen! Over een ideaal kan niet worden onderhandeld. Onze relaties worden geleid door een alles-of-niets beleid: we proberen het liever nog eens, in de hoop op een volmaakte eenheid, dan dat we door middel van een schikking zoeken naar een voortzetting van de relatie. Aangezien de meeste (maatschappelijke, economische, religieuze) geboden die voorheen de duurzaamheid garandeerden, niet meer van kracht zijn, is het ons hart, en dat alleen, dat de wet voorschrijft in onze liefdesrelaties. In tegenstelling tot de klassieke tijd waarin de mensen zich scherp bewust waren van het voorbijgaande karakter van de liefde en weigerden op een dergelijk onvaste basis een verbintenis aan te gaan, geven wij absolute voorrang aan datgene in ons wat het meest irrationeel en onstandvastig is. Ook in dit opzicht zijn het niet langer onze „hartstochten” die – in laatste instantie – ons levenslot bepalen, als wel onze neurosen. We houden van iemand,

Onze relaties worden geleid door een alles-of-niets beleid: we proberen het liever nog eens, in de hoop op een volmaakte eenheid, dan dat we door middel van een schikking zoeken naar een voortzetting van de relatie

woon zijn bij mensen uit hetzelfde gezin: een moeder en haar kind, of een broer en zuster... Kortom, mensen die de wapens hebben neergelegd.

Elisabeth Badinter in „De een is de ander.”

Mannen en vrouwen, stelt Badinter, zijn steeds meer naar elkaar toegegroeid. We zijn androgyner geworden, in het bezit van zowel vrouwelijke als mannelijke eigenschappen. Waar we vroeger zochten naar degene die onszelf kon aanvullen, heel kon maken, vinden we die eenheid steeds meer in onszelf. Het karakter van de liefde verandert daardoor. Passie, hartstocht en de grote liefde zijn aan het verdwijnen. Tederheid, kameraadschap en vriendschap komen ervoor in de plaats. De kwestie van de macht wordt vervangen door een streven naar een totale gelijkheid.

we maken een ontwikkeling door, waarna onze liefde over is. En vervolgens beginnen we weer van voren af aan...

De onbestendigheid van onze liefdesbanden betekent niet dat we de zaak luchthartig opvatten. Onze liefde is voorbijgaand omdat we op zoek zijn naar perfectie.

Elisabeth Badinter in „De een is de ander”

Die perfectie is een totale symbiose tussen onze eigenliefde en de liefde voor de ander. „Het evenbeeld van de goddelijke totaliteit”, noemt Elisabeth Badinter het zelf. Nog één citaat uit haar boek: „We streven in een relatie naar iets anders dan vroeger. Wij kunnen tegenwoordig haast niet meer wachten om de wapens neer te leggen en onze verbondenheid uit te testen. Onze liefdesbe-

▷ trekkingen staan in het teken van de duidelijkheid. We openen ons hart zo veel mogelijk voor de ander, in de hoop onze tweelingbroer- of zuster te vinden. Ware liefde, die niet langer slechts bestaat uit het verlangen de ander te bezitten en te onderwerpen, kan pas ontstaan als de hartstocht dooft.(...) Ons muterende hart is niet meer uit op de kwellingen van de begeerte. We zouden zelfs kunnen zeggen dat het er niets meer mee te maken wil hebben. Het model van de overeenkomst gaat gepaard met een uitroeiing van de begeerte." De Franse filosofe gaat zelfs zover te stellen dat de mensen in de toekomst niet meer zullen begrijpen waar schrijvers als Shakespeare en Stendhal het over hadden toen ze over hartstocht en verlangen schreven.

Mannen veranderen

Werpen haar critici tegen dat die toekomst nog wel eens heel ver weg zou kunnen zijn, Badinter is optimistischer. „Dat er in de praktijk nog niet overal gelijkheid is, wil niet zeggen dat die er nooit komt. Als je een nieuw sociaal model wilt bereiken, heeft Marx gezegd, moet je eerst het oude bekritisseren en de mens van de nieuwe ideologie overtuigen. Het in praktijk brengen is de tweede etappe. De eerste stap is al gezet. Absoluut. Geen enkel westers land durft nog te betogen dat de man superieur is. Fransen houden niet meer vast aan het patriarchaat. Het gelijkheidsmodel is overal in Europa de heersende ideologie. Het ligt verankerd in rechten en wetten. Dat is een grote overwinning. Het is nog niet af. Ik heb nooit gezegd dat het af is. Het volledig toepassen van die wetten moet nog worden afgedwongen. Maar dat duurt hoogstens nog een generatie. Mannen kunnen in hun dagelijkse leven niet meer zeggen: „laat die vrouwen maar“; ze leven elke dag met die vrouwen. Ze zijn op dit moment niet in staat om daarover te praten, maar ze veranderen wel. Ik zie ze veranderen!" zegt Badinter in een interview met de Volkskrant.

In het gesprek met de Humanist licht ze dit toe. „In mijn boek bekijk ik de relaties tussen vrouwen en mannen en de gevolgen daarvan voor de liefde in een historisch perspectief. Als je dat doet, zie je hoe de stromingen lopen en dat er nu wel degelijk in rap tempo dingen veranderen. We hebben werkelijk de verhouding tussen de seksen volledige gewijzigd, daar ben ik van overtuigd. Het duurt niet lang meer of die symbiose is een feit."

Wat ik zie is iets heel anders. Vrouwen met de hoge eisen die u noemt en mannen die daar niet aan kunnen of willen voldoen.

„Er zijn grote verschillen tussen de manier van denken van mannen van 60 en mannen van 25. Ik ben zeer geïnteresseerd in het verschijnsel dat in het Westen steeds meer vrouwen ervoor kiezen alleen te leven. Als een keuze, omdat ze hun vrijheid en autonomie niet meer willen inleveren. En zeker niet voor een man die haar niet precies geeft wat ze wil. De liefde blijft dan wel een ideaal,

Hoe compleet je ook bent, alleen zijn is altijd minder dan één zijn met iemand. De liefde is het einde van de eenzaamheid en de beste remedie tegen de angst voor de dood

maar ze zijn niet bereid om er iets voor op te offeren. De eisen die deze onafhankelijke vrouwen aan mannen stellen zijn aanzienlijk hoger dan andersom."

Er zijn niet genoeg leuke mannen voor ons allemaal, zegt Anja Meulenbelt.

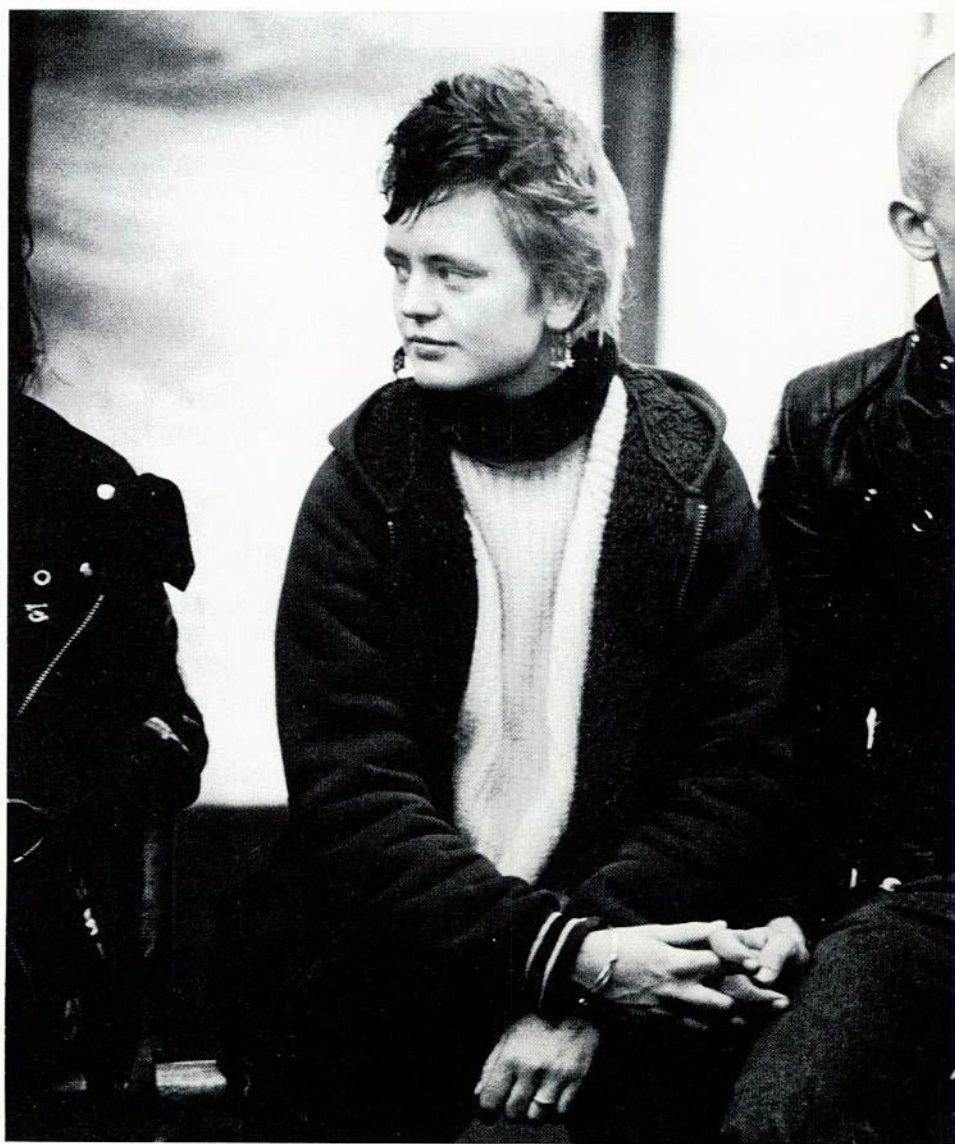
„Nee, dat lijkt me juist. Vrouwen zoeken naar mannen die hun vrijheid respecteren, waar ze mee kunnen praten, die hun deel van de taken in huis en met eventuele kinderen doen. En tegelijkertijd moeten ze ook teder, liefdevol, gevoelig, oplettend en voorkomend zijn. Vrouwen van nu willen, nee eisen, de ideale man. En daar zijn er nog maar weinig van.

Ze komen wel, alleen wat langzaam. Je moet niet vergeten dat dit de eerste generatie van na de feministische revolutie is. De vrouwen worden door mannen gewantrouwd. Ze hebben geen voorbeeld, zijn het traditionele model kwijt,

hebben niets meer om zich aan vast te klampen. Dat maakt ze onzeker. Ik geloof dat mannen heel breekbaar en verschrikkelijk bang voor vrouwen zijn. Ik zie veel onverantwoordelijke, kinderlijke mannen.

Helpende hand

Er kan rust komen als mannen minder bang zijn, als ze gewend zijn geraakt aan het nieuwe model van gelijkheid. En langer dan 20 tot 50 jaar zal dat niet duren. Want ik zie vrouwen de helpende hand toesteken. Voor de mannen, maar ook voor zichzelf. Het is natuurlijk altijd aangenamer om met zijn tweeën te leven. Hoe compleet je ook bent, alleen zijn is altijd minder dan één zijn met iemand. En dan bedoel ik niet dat je je uitlevert. Jezelf geven aan een ander kan alleen maar tot aan de grens waar je jezelf niet kunt loslaten, omdat je anders zou verdwijnen. Maar het is duidelijk dat een mens gemaakt is in relatie

tot een ander mens. De liefde is het einde van de eenzaamheid en de beste remedie tegen de angst voor de dood."

Wat doen we met de generatie die in deze overgangssituatie zit? Wat moeten die bange, onzekere mannen en die veeleisende, eenzame vrouwen?

"Ja, het klinkt hard, maar die hebben pech gehad. De prijs voor grote historische ontwikkelingen moet altijd door iemand worden betaald. Misschien is dit de slachtoffer-generatie. Dat is niet droevig, dat is normaal in de ontwikkeling van zeden en gewoontes. En buiten dat, wat hebben we niet allemaal gewonnen in deze revolutie! Er is niet één vrouw die terug zou willen naar het traditionele model. En straks zullen mannen die opvatting delen.

En eenzaam? Iedereen is eenzaam, dat is het resultaat van een individualistische maatschappij. We hebben gekozen voor 'me first' en dat heeft ook allerlei nadelen zoals eenzaamheid. Elke keuze heeft zijn schaduwkant, op aarde bestaat geen Nirwana. Je kunt wel zeggen dat dat droevig is, maar ik kijk liever naar welk model de minste nadelen heeft." □

Met dank aan Ingeborg Brounts (tolk en vertaling)

Theodor Holman

Verliefd

Een paar jaar geleden, werd ik midden in de nacht wakker. Ik stond op, ging even naar de w.c., en omdat ik naar gedroomd had, besloot ik even uit het raam te kijken. Ik weet niet meer waar ik naar heb gekeken. Ik weet alleen dat ik op dat moment nauwgezet een reeks van gevoelens kon onderscheiden. Alsof al die emoties nog te rusten lagen in afzonderlijke kamertjes.

Ik voelde *schaamte*; ik kon letterlijk blozen bij bepaalde gedachten die ik *mondjesmaat* toeliet. Het *schuldgevoel* zat onmiskenbaar in een grotere salon; aan haar bed (ik neem even aan dat schuldgevoel vrouwelijk is) zaten mijn dochter, mijn ex-vrouw en mijn ouders. *Angst* lag een deur verder. Onder een laken; niet te zien, maar wel voelbaar. En in het kleinste kamertje waarvan ik de deur liever niet wilde openen, maar dat in waarde absoluut zeker de grootste plaats in nam, huisde iets waarvan ik er na langdurig denken achter kwam dat het *geluk* moest zijn. Dit was het moeilijkst te onderscheiden gevoel.

Ik wist dat ik de mogelijkheid had om alle deuren tegelijkertijd te openen en de betreffende emoties het bed uit te jagen. Ik kon het ook niet doen en weer terug gaan naar mijn eigen twijfel.

Ik durfde niet te kiezen. Als iedereen zou opspringen, wist ik dat het niet meer te keren zou wezen; dan zou ik namelijk *verliefd* zijn.

„Wat doe je, lieverd?”

„Ik sta wat voor het raam.”

Ik ontdekte een nieuwe kamer. Daar zat: *het verraad*. Het was ongelooflijk hoe het verraad trachtte het geluk wakker te bonzen, maar ik hield alles nog duister en gesloten.

„Kun je niet slapen?”

„Nee, niet echt.”

„Waarom niet?”

„Ik weet het niet.”

Ik herinner me dat ik in het licht van de naderende ochtend naar m'n handen heb gekeken en dat ik ze oud vond. Wanneer ik met mijn vingers van de ene de rug van de andere streek, voelde ik hoe ruw mijn huid was. Die huid zou steeds ouder worden, vlekkeliger. Hij zou z'n spanning verliezen. Mijn vel was nu nog enigszins gespannen, maar het had iets van de spanning van een vuilniszak die te vol is.

„Waarom kom je niet terug in bed?”

„Ik kom straks, schat.”

De kamer rook vertrouwd naar mijn eigen nest en mest – en ik probeerde maar te kiezen, maar bleef laf. Er waren wel dingen waarvan ik zeker wist dat ik ze niet moest doen. Ik moest nu niet naar het slaapkamertje van mijn dochter gaan. Zien hoe ze in bed lag en naar haar ademhaling luisteren die nog broos en snel was.

Dat was ene kant.

Ik moest ook niet denken aan een bepaald huis in een bepaalde straat waar ik al langs was geweest en aan het cafe waar ik had gebeld.

Dat was de andere kant.

Ik hoorde voetstappen naar beneden komen. Nu – nu die tijd ver achter me ligt – denk ik dat die voetstappen inderdaad verdrietig waren. Toen vond ik dat je dat niet kon horen of voetstappen – het stille geklap van naakte voeten op de trap – een emotie konden suggereren, al vermoedde ik wel dat het was of die voeten al wisten wat ik ging beslissen.

„Je hebt het moeilijk, is het niet.”

Ik zweeg.

Ik staarde nu standvastiger uit het raam en probeerde mijn rug antwoord te laten geven op alle vragen die komen gingen.

„Waarom zeg je het me niet gewoon.”

Al wekenlang verliepen dit soort gesprekken via een patroon dat ik welbewust liet uitdraaien op ruzie. Ik zou nu geen ruzie maken. Als ik die deur van die kamer met dat geluk maar open durfde te maken. Maar dan zouden ook de angst, de schaamte, het schuldgevoel en vooral het verraad mee komen. Dan zou ik verliefd zijn.

„Ik ga je niet helpen. Je moet zelf die beslissing nemen,” zei ze toen.

Tot dat moment heb ik naar buiten gestaard.

Daarna draaide ik me definitief om.

Heerlijk ongelukkig

Hoe kwam het dat ik juist in die warmbloedige jaren van aktievoeren, vrouwenhuizen, spandoeken, vrouwenpraatgroepen en ban-de-bh, keer op keer ten prooi viel aan de vijand? Met evenveel vuur als ik overdag de vrouwenkrant vol schreef en mijn zusters adviseerde, wierp ik mij 's avonds in de armen van mijn onderdrukker. De feministe met hart voor de zaak die het niet al te slecht getroffen had met de mannen in haar leven, kampte in die tijd met een hardnekkig probleem: de man. Hoe de feministische principes staande te houden bij alweer zo'n aardige vertegenwoordiger van die verdachte mensensoort?

Bazin in eigen lijf? Nou vergeet dat maar. En meestal was het nog niet eens wederzijds. Neem Peter. Oh oh, wat had ik het te pakken! 's Nachts om drie uur klaarwakker; hoelang duurt het nog voordat ik hem weer zal zien? En me afvragen hoe ik op hem overkom.

Solidariteit met mijn zusters? Ik had ze het liefst uit z'n omgeving verbannen. Allemaal.

Wat het objekt van mijn verering er zelf van vond? Hij sprak van zijn ouderwets goede huwelijk met Dorothee. Ai, ook dat nog. Hij had het over 'grenzen' en 'vriendschap' en 'gezellig samen praten'. Dat klonk wat pover, zelfs voor een hunkerende feministe. Maar ik was onmiddellijk bereid ook Dorothee in mijn hart te sluiten. En niet alleen haar, zelfs z'n kinderen, katten, konijnen en burens. Een verliefd hart heeft zoveel te geven. Volgens deskundigen vindt er op den duur een verschuiving plaats van verliefdheid naar rijpe vormen van liefde, naar de ware realistische liefde. Maar voor mij was het zo al erg genoeg.

Oh, waarom heb ik nooit meer zo'n echte afschuwelijke heerlijke ongelukkige verliefdheid?

(Advertentie)

In het Slotervaartziekenhuis te Amsterdam is per 1 september 1989 een vacature voor een

HUMANISTISCH RAADSVROUW/MAN

De werkzaamheden bestaan uit:

- de zorg voor patiënten en familie met zeer gevarieerde geloofs- en levensovertuiging;
- het meewerken aan de verdere integratie van de geestelijke verzorging in het ziekenhuis;
- het stimuleren van ziekenhuismedewerkers om aandacht te hebben voor levensbeschouwelijke vragen;
- het, waar mogelijk, leveren van een bijdrage aan de humanisering van het ziekenhuisklimaat;
- het, in samenwerking met collega's, vorm geven aan het beleid van een team geestelijke verzorging vanuit een visie op geïntegreerde geestelijke verzorging, gebaseerd op ieders eigen identiteit;
- het deelnemen aan het onderwijs aan leerling-verpleegkundigen.

Gevraagd wordt:

- een (nagenoeg) afgeronde opleiding aan het Humanistisch Opleidings Instituut (H.O.I.);
- begrip voor en kennis van andere levensbeschouwingen;
- bereidheid tot collegiale samenwerking met de rooms-katholiek en protestantse geestelijke verzorging;
- bereidheid te werken volgens het „territoriale systeem“;
- bereidheid rekening te houden met en een bijdrage te leveren aan het ziekenhuisbeleid, met name ten aanzien van medisch-ethische aangelegenheden.

De aanstelling zal plaatsvinden bij de Humanistische Stichting Geestelijke Verzorging.

Arbeidsvoorwaarden:

- salariering volgens de FWG-schaal;
- in verband met de hoogte van de subsidie zal de aanstelling afhankelijk van de ervaring van de kandidaat, 50 a 60% bedragen.

Schriftelijke sollicitaties dienen binnen drie weken na verschijnen van dit blad te worden gericht aan mevrouw drs. H.A. Kromhout, coördinator van de humanistische geestelijke verzorging. P.a. Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, bij wie ook inlichtingen kunnen worden gevraagd, telefoon 030-318145.

Voorts kan informatie worden gevraagd bij de directie van het Slotervaartziekenhuis, telefoon 020-5124444.

In de sollicitatieprocedure zullen medewerkers van het ziekenhuis worden betrokken.

MIJN PRINS EN IDEAAAL

Alweer allemaal vragen, ditmaal over de liefde, die ik niet kan beantwoorden. Toen ik nog klein was hadden mijn vriendinnetjes het al over later trouwen en kinderen krijgen. Mijn – inderdaad wat belerende – standpunt was toen al: ik heb er niets tegen om samen met iemand te leven (trouwen vond ik toen al overbodig) maar dan moet ik zo iemand eerst tegen het lijf lopen. Dus alleen het toeval bepaalt hoe mijn prins eruit ziet en wie er ideaal is. Natuurlijk zijn er wel dingen die ik heel belangrijk vind, die voor een groot deel bepalen of ik met zo iemand, eenmaal tegen het lijf gelopen, wel wil samenwonen. Eén van die dingen die meteen bij me opkomt is eerlijkheid, want als je verliefd wordt is dat altijd op een ander, een ander die je niet kunt doorgronden omdat het zelf een iemand is. Alleen door te praten kan ik mijn handelen meer verklaren en een ander meer begrijpen. Alleen door te praten kunnen misverstanden en irritaties voorkomen worden en kan ik meer rekening houden met die ander. Maar hoe zo iemand moet zijn, dat weet ik niet, want het belangrijkste vind ik dat iemand zichzelf is: dus alleen dingen doen omdat je ze wilt doen, niet omdat iemand anders het doet, niet omdat het hoort, maar omdat je het, voor jezelf, verantwoord vindt om zo te handelen. Dat is dus wel een kenmerk dat iemand moet hebben, wil ik verliefd worden. Zo iemand moet zelf keuzen maken, zich zo min mogelijk laten leiden door ouders, stromingen of een god, maar wel degelijk luisteren naar anderen om eigen keuzen verantwoord te kunnen maken.

Twee maanden nu ben ik verliefd op zo iemand die ook verliefd is op mij. Mijn vriend noem ik hem nog niet. Als vriendinnen het hadden over hun vriend vond ik dat klinken als: „dat heb ik al”. Een vriend als statussymbool. Dit eigenwijze persoon, waar ik in ieder geval dit moment mee wil delen, heeft eigenschappen waar ik heel blij mee ben, hoewel ik niet van te voren kon zeggen dat hij ze moest hebben.

Behalve dat we eerlijk proberen te zijn, en onszelf proberen te blijven, handelt hij ook verantwoordelijk, houdt hij rekening met anderen, en voelt hij zich verbonden met die anderen. Omdat iedereen gelijk is en anders, proberen we elkaar steeds vrij te laten. Natuurlijk probeert hij steeds redelijk te blijven en blijft hij zijn konklusies steeds opnieuw toetsen. Voor de rest probeert hij ook lichamelijk zo gezond mogelijk te leven. Allemaal eigenschappen die het prettig maken met diegene om te gaan, maar die, bij een ander zo anders ook prettig zouden kunnen zijn.

Als ik het bovenstaande lees lijkt het net of ik dit persoon ken, maar hoewel ik heel veel van die ander houd, letterlijk en figuurlijk zo dicht mogelijk bij hem wil staan, blijft het een ander. Een ander die ik nooit helemaal kan doorgronden en waarvoor ik leef. Zo blijft het leven vol tegenstrijdigheden.

Blide Duk, 17 jaar (Rijswijk)

Neeltje Maria Min

**mijn moeder is mijn naam vergeten,
mijn kind weet nog niet hoe ik heet.
hoe moet ik mij geborgen weten?**

**noem mij, bevestig mijn bestaan,
laat mijn naam zijn als een keten.
noem mij, noem mij, spreek mij aan,
o, noem mij bij mijn diepste naam.**

voor wie ik liefheb, wil ik heten.

Uit: „Voor wie ik liefheb wil ik heten”, Uitgeverij Bert Bakker

GELIJKWAARDIGE RELATIES ZIJN VEEL LEUKER EN SPANNENDER DAN HET OUDERWETSE PATROON

door Ingeborg van Teeseling

**ANJA
MEULENBELT**

De Liefde. Eigenlijk heeft ze het daar altijd over gehad. Om te beginnen natuurlijk in „De Schaamte voorbij“, het boek dat er beroemd door werd en waar zij haar naam mee vestigde. Destijds, middenin de tweede feministische golf, was Anja Meulenbelt overigens niet de enige die over de liefde schreef. Vooral vrouwen wijdden er duizenden pagina's en vele avonden praatgroep aan. In De Schaamte haalt Anja Meulenbelt zelf Shulamith Firestone (die een jaar daarvoor „De dialectiek van de sekse“ had geschreven) aan met het volgende citaat.

Face it. Er zijn geen oplossingen. We kunnen kiezen tussen een paar mogelijkheden. We kunnen de liefde uit ons leven bannen, wat zo pijnlijk is als het afsnijden van je neus om je gezicht te straffen. We kunnen teruggaan naar de traditionele spelletjes en onszelf tegenkomen als verbitterde dertigjarigen die zich beklagen dat alle mannen klootzakken zijn. We kunnen wachten op de enkele man die bereid is om zijn privileges op te geven en verwachten dat we zullen moeten vechten om een plaatsje op de wachtlijst. We kunnen proberen relaties aan te gaan met vrouwen, als we dat kunnen, met alle risico's die mislukte relaties voor de beweging met zich meebrengen. We kunnen betere seksuele relaties opbouwen met onszelf en onszelf bevredigen, ons er bij neerleggen dat seks met iemand anders niet voor ons is weggelegd.

Ik huil. Om de hardheid waarmee het er staat. Er is geen prins op het witte paard. Er is geen oplossing. Maar ik ben de enige niet die worstelt met dezelfde dilemma's.

*Ik ben niet alleen.
Ik ben niet alleen.
Ik ben niet alleen.*

Dertien jaar en een stuk of tien boeken na „De Schaamte“ zitten we bij elkaar en praten over De Liefde. Twee feministes, maar met een generatie ertussen. Twee vrouwen, met, zoals dat vaak gaat, veel dezelfde ervaringen. Wat leidt tot veel gegiebel en schaterbuien. En af en toe wat treurige of cynische konklusies.

Op tafel ligt de aanleiding voor de conversatie. Het boek van een andere vrouw, „De een is de ander“ van Elisabeth Badinter. De stelling, haar stelling, waar we het over hebben komt in het kort hier op neer: mannen en vrouwen groeien steeds meer naar elkaar toe, beginnen op elkaar te lijken, krijgen zowel vrouwelijke als mannelijke eigenschappen. Hierdoor komt er een einde aan de oorlog tussen de seksen. We zoeken in de ander niet meer wanhopig naar het ontbrekende stuk in onszelf, maar naar een maatje, een gelijkwaardige partner. Liefde in deze tijd betekent dat we wat inleveren op de hartschicht, maar winnen in begrip en geneztheid.

Anja Meulenbelt: „Ik ben het met Badinter eens als ze zegt dat we in een tijd leven waarin dingen wezenlijk veranderen. Ook heeft ze gelijk als ze stelt dat we daar geen model voor hebben en dat dat lastig is. Want met alle nadelen is één van de voordelen van een duidelijke mannen- en vrouwenrol dat je weet hoe je je moet gedragen, waar je je aan te houden hebt. Daar begint nu aardig de klad in te komen, met als gevolg dat iedereen maar zo'n beetje aanrommelt. Ik vind dat niet zo erg, maar je moet een beetje karakter hebben om het gat te kunnen vullen.

Waarom ik het niet met Elisabeth Badinter eens ben, is dat ze stelt dat die gelijkheid tussen mannen en vrouwen al een feit is, dat alles geregeld is. Het zou leuk zijn, maar het is niet zo. Ik denk dat Badinter haar eigen, toch tamelijk elitaire wereldje een beetje te veel als maatstaf voor de rest van de mensheid neemt. In feite zijn er maar heel voorzichtig zelfs de basale dingen aan het veranderen. Het zijn nog steeds overwegend mannen die werken en vrouwen die voor de kinderen zorgen. Natuurlijk, mannen doen meer in het huishouden dan vroeger, maar vrouwen doen nog steeds het grootste deel. Steeds meer

werkt, hoe automatisch de oude beelden van vrouwen en mannen worden doorgegeven aan volgende generaties.”

Toch heb ik het idee dat meiden van 16, 17 anders denken over hun rol dan ik dat tien jaar geleden op hun leeftijd deed.

„Ja, zeker. Ik ben heel nieuwsgierig hoe het straks met hen gaat, want ik zie hoe ze oude en nieuwe idealen proberen te combineren. Net als onze generaties trouwens, alleen eerder en vanzelfsprekender. De grote liefde, samenwonen, vaak ook kinderen. Maar tegelijk werken, een man die zijn aandeel heeft in het verzorgen van kinderen en huishouden, vrienden. Dat klinkt logisch en als een terechte eis, maar is vreselijk moeilijk te verwezenlijken. We willen alles tegelijk, dat zegt Badinter ook. Terwijl voor de basisproblemen nog geen oplossingen zijn. Werken en kinderen combineren kan alleen als er goede en voldoende kinderopvang is en die is er niet. Dan wordt het een kwestie van heel hard werken en veel verdienen zodat je je eigen kinderopvang kunt betalen.

Ik denk dat de nieuwe generaties het moeilijker hebben en krijgen. Ze willen alles tegelijk en voelen zich falen als hen dat niet lukt. Het wordt een persoonlijke afgang terwijl het een probleem van ons allemaal is.”

We zien ons geconfronteerd met een driedubbele uitdaging: ten eerste moeten we onze eigenliefde en de liefde voor de ander met elkaar verzoenen, ten tweede moeten we schipperen tussen ons verlangen naar vrijheid en ons verlangen naar

Ik zie weinig mensen krijgen wat ze willen, die de combinatie kunnen maken van de grote liefde en zelfstandigheid

mannen vinden het leuk om voor de kinderen te zorgen, maar de tijd die ze erin stoppen blijft geringer dan die van vrouwen. Mannen verdienen nog steeds meer, politiek hebben ze nog steeds meer macht.

Badinter doet alsof de „nieuwe mens“ er al is. Dat vind ik een beetje utopisch gedacht. Ik denk dat in ieder geval heel Nederland wel ergens is aangerakt door de emancipatiegedachte. Maar op beslissende momenten blijken mensen toch overtuigd te zijn dat mannen wezenlijk andere mensen zijn dan vrouwen. Dat is een idee dat je er niet in één of twee generaties uitkrijgt. Dat zit zo diep.”

Alles tegelijk

Elisabeth Badinter heeft wel gelijk dat alles stevig aan het wankelen is geraakt, maar ze ziet niet hoe taai het nog is. Ze vergeet hoe de hele socialisatie

sybiose, en ten slotte moeten we onze dualiteit aan die van onze partner aanpassen en trachten onze wederzijdse ontwikkelingen voortdurend op elkaar af te stemmen. Een gewaagde onderneming, te meer daar het ego nooit eerder zo sterk was, noch de behoefte aan liefde zo veeleisend.

Elisabeth Badinter in „De een is de ander“

„Tja, het probleem is dat tegenwoordig ook vrouwen een ego hebben gekregen. Waar vroeger de vrouwen zich naar het ego van de mannen plooiden, plooit dat nu niet zo makkelijk meer. Dan krijg je clashes, ook in relaties. Resultaat is de serie-monogamie. Het is niet logisch meer dat een relatie een leven lang duurt, maar een godswonder als het een paar jaar stand houdt. Dat is niet

▷ eenvoudiger dan vroeger, nee. Badinter heeft gelijk, het is een uitdaging. Het zijn spannende tijden, waarin iedereen voor zich het wiel moet uitvinden. Terug naar af, naar de basisvragen. De grote liefde, of zelfstandigheid? Ik zie inderdaad weinig mensen die krijgen wat ze willen, die de combinatie kunnen maken. Ik kan daar zelf heel zonnig over doen, want ik vind dat ik het op het moment redelijk voor elkaar heb; grote liefde en toch zelfstandig, leuk werk. Wel veel georganiseer, want altijd tijdgebrek. Maar ik heb het geluk dat ik iemand heb getroffen die ongeveer net zo denkt als ik. Hij wil ook wel graag een binding, maar niet samenwonen. En hij heeft geen behoefte aan een huisvrouw, wat tamelijk bijzonder is. Maar het is een dure oplossing. Van alles twee in twee huizen. Een vreselijk geregeld. Eens in de week komen de agenda's op tafel en bekijken we wat we wel en niet samendoen en wanneer we elkaar treffen. Echt een management-functie erbij."

Kiezen tussen twee dingen

"En dan hebben we het nog niet gehad over de emotionele konsekwenties. Ik heb behoorlijk oud moeten worden voordat ik niet meer dacht: wil ik nou iets met hem of iets met mezelf? Het heeft lang geduurd voordat ik dat evenwicht vond. Vóór deze relatie heb ik vaak gedacht dat zelfstandig zijn en bij iemand horen niet mogelijk was. Daar had ik een tamelijk tragisch gevoel over. Kiezen tussen twee dingen die je allebei even hard nodig hebt. Ik koos voor mijn zelfstandigheid, omdat ik niet meer anders wilde en kon. Maar was wel vaak treurig en eenzaam. Ik vind het heel bijzonder dat ik op mijn oude dag nog iemand ben tegengekomen waarmee het lukt. Ik kan je daar geen recept voor geven, geen theorie over aan de hand doen. Hooguit dat je eerst moet leren om op je eigen poten te staan. Ik zie om me heen dat dat de meeste mensen niet of met heel veel moeite lukt."

Het is dus een kwestie van veertig worden en hopen dat je een lot uit de loterij trekt?

Ze begint vreselijk te lachen en zegt dan half mies, half cynisch: „Ik heb natuurlijk niet gewacht tot ik veertig was. Ik heb geëxperimenteerd, geknoeid, in crisis gelegen, ben vreselijk verliefd geweest en weer alleen gelaten. En uiteindelijk ben ik één van de, zeg, drie leuke mannen in Nederland tegengekomen. Ja, je treft me op een lastig tijdstip. Ik ben niet optimistisch over hoe het met de wereld gaat, maar met mij gaat het goed. Wat betreft de basisdingen klopt het, is het een situatie waarvan ik vroeger droomde. Maar hoe het moet? Geen idee."

Ze kijkt vergenoegd om zich heen. Begint dan weer vreselijk te lachen als ze mijn blik ziet. Mijn theekopje krijgt een bemoedigend tikje. „Al acht jaar! Dat had ik nooit gedacht."

Badinter constateert, en ik ben het met haar eens, dat we met een generatie vrouwen zitten die voor zichzelf kiest en als uiterste konsekwentie de liefde aan

Het is niet meer logisch dat een relatie een leven lang duurt, maar een godswonder als het een paar jaar stand houdt

de kant zet.

"Ja, dat heb ik ook heel lang gedaan. De overtuiging dat het op mijn voorwaarden niet kon. Er zijn weinig mannen die het verdragen om om te gaan met een vrouw die werkelijk zelfstandig is, haar eigen gang gaat, er niet altijd is voor hem, misschien zelfs wel meer verdient dan hij. Die mannen zijn zeldzaam. Mijn moeder zei aan het eind van haar leven wat bitter: „Misschien zijn er wel aardige mannen, maar er zijn er niet genoeg voor ons allemaal." Weer een lachbui. "Dat vond ik nou echt wáár."

Ik zie veel vrouwen worstelen met het dilemma: „Als ik moet kiezen, wat kies ik dan? Kies ik voor mezelf en is het leven dan nog wel leuk, zo zonder een grote liefde? Of sluit ik toch een kompromis?"

Sneller ontwikkeld

Als ik naar de generatie van mijn zoon kijk, denk ik dat Badinter gelijk heeft als ze zegt dat mannen en vrouwen steeds meer naar elkaar toegroeien. Dan moet ik natuurlijk niet vergeten dat hij ook in een wat uitzonderlijk, elitair kringetje zit, maar toch... Ambities en behoeftes beginnen meer overeenkomsten te krijgen. In mijn generatie hebben de vrouwen zich veel sneller ontwikkeld dan de mannen. Wij hebben er ambities bijgekregen, maar het aantal mannen dat echt heeft bijgeleerd zodat ze beter aansluiten, is tamelijk klein. Mannen hebben het gevoel dat ze verliezen. Ik vind dat onzin. Gelijkaardige relaties zijn veel leuker en spannender dan het ouderwetse patroon. Maar veel mannen kunnen dat niet aan, ook niet als ze het willen.

In Armin's kringetje is dat al anders. Vrouwen kunnen ouder zijn dan hun minnaar, meer verdienen. Over het huishouden hoor ik ze ook niet meer. Wel over emotionele zaken; bang zich te veel te verliezen in een relatie, bang voor verantwoordelijkheid en binding. Ik weet niet of zij niet gewoon andere problemen krijgen, hoor. Maar vrouwen zijn voor Armin en meer mannen van die generatie gewoon mensen die ook alles kunnen. En, weet hij, daardoor zijn ze hun kwetsbaarheid niet kwijtgeraakt. Dat is geen slecht beeld."

"Ik vraag me wel af waar het met de passie heen gaat. De definitie van romantiek is natuurlijk dat het eigenlijk niet kan. Armin is met zijn vriendinnen toch meer kameraadjes.

Evenals de stoïcijnen zien wij hartstocht als een ziekte van de ziel, die onontkoombaar dan welke band dan ook, inbreuk maakt op onze vrijheid. We willen verliefd worden zonder ten prooi te vallen aan de voor onze persoonlijkheid zo vervreemdende chaotische gevolgen. Met ons ideaal van zelfbeheersing en ontplooiing nemen we een dergelijk verscheurend gevoel niet lang voor lief.

Hartstocht wordt met uitsterving bedreigd, evenals gepassioneerde zinnelijkheid.

Elisabeth Badinter in „De een is de ander"

Anja Meulenbelt: „Het is de vraag of we dan niet iets anders gaan verzinnen, want hartstocht en passie zijn natuurlijk toch licht verslavend. Zonder dat gaat er een hoop interessants verloren.

Ik kan niet leven zonder iemand die bij me hoort, zonder een man. Al is het maar voor een tijdje. De tijden dat ik alleen ben zijn grijs, kleurloos. Ik breng ze wachtend door, wachtend op – nog steeds de prins op het witte paard. Nee, geen huwelijk, dat weet ik al, geïnstitutionaliseerde eenzaamheid die niets te maken heeft met deze behoefte aan – gloed, vuur, kleur.

Als ik verliefd ben leef ik in een andere wereld. Ik ga er in op, leef zijn leven mee. Adem en drink theater als hij een theatermens is. Leef politiek als hij in de politiek zit. Interesseer me alleen voor kunst als hij een beeldhouwer is. Ik begrijp niet hoe andere vrouwen het zonder kunnen, hoe ze alleen kunnen leven, of met een kleurloze echtgenoot.

Anja Meulenbelt in „De Schaamte voorbij“

Misschien zal dat boek ooit nog eens gelezen worden als een soort „grootmoeder vertelt“. „Ooit, kinderen, was er iets dat hartstocht heette.“

Gevoel van verlies

We somberen nog wat grijnzend door over de onmogelijkheid van zelfstandige vrouwen en een grote liefde. „Voor mannen is het net zo gekompliceerd als voor vrouwen. Om te beginnen is er het gevoel van verlies. Mijn vriend realiseert zich heel goed hoeveel verder hij was gekomen met zijn carrière als hij gewoon een traditionele vrouw had opgezocht, zo lang de voorraad strekt. Als

hij niet zoveel tijd in zijn kinderen had gestopt. Hij heeft er weliswaar ook veel voor teruggekregen, zoals een prima relatie met zijn zoons. Maar het is een keuze die je als man moet maken. Een keuze zonder echte voorbeelden. Dat maakt onzeker en dat hebben de meeste mannen er niet voor over. Het „moeten“ weegt zwaarder dan het willen. Vrouwen stellen eisen, waar mannen naar hun gevoel in mee moeten, terwijl ze niet willen. Het is een gevecht tegen in plaats van vóór.

Worden we niet vreselijk eenzaam als we de grote liefde aan de kant moeten zetten?

„Misschien, maar niet eenzamer dan vrouwen in de traditionele huwelijken. Maar zeker is het niet zo dat we gelukkiger worden nu we weten hoe het in elkaar zit. Ik denk niet dat we de dilemma's kunnen oplossen. Het enige verschil met vroeger is dat we kunnen kiezen welke problemen we willen hebben. Maar onoplosbaar zijn ze voorlopig allemaal. Daarom hoeven we ook niet zo aan onszelf te twijfelen als het niet lukt. Het ligt niet aan ons, het is gewoon niet makkelijk. Het wordt een kwestie van mazzel hebben.“

Badinter noemt dat naar elkaar toe groeien van mannen en vrouwen een toegroeien naar de androgynie mens. Een mens die evenveel vrouwelijke als mannelijke eigenschappen heeft, die in evenwicht is.

„Ik ben de androgynie voorbij. Ik zou niet weten waarom je eigenschappen nog mannelijk of vrouwelijk zou moeten noemen. Het zijn allemaal mijn eigenschappen, of die van jou. Aan een persoon gebonden, niet aan een sexe.“

Misschien zal „De schaamte voorbij“ ooit nog eens worden gelezen als een soort grootmoeder vertelt : „Ooit kinderen, was er iets dat hartstocht heette “

Ik zie androgynie als een tussenfase, een hulpconstructie die we kunnen gebruiken om een fantasie te ontwikkelen zolang we nog zoveel moeite hebben om de tweedeling in onze geest te overstijgen.

Anja Meulenbelt in „De schillen van de ui“

Ik denk dat we veel meer hebben aan een individualisme waarin iedereen een scala van gedragsmogelijkheden ontwikkelt en liefst zo breed mogelijk. Vrouwen definiëren zichzelf toch nog meer als iemand in relatie tot iemand anders. Dus hebben ze meer moeite met autonomie. Mannen vinden het makkelijker om „ik“ te zeggen en hebben meer problemen met bindingen. Over het algemeen, natuurlijk. We moeten het niet te plat opvatten. Maar als cliché zit er een kern van waarheid in. Ik zie daar de laatste tijd wel een kleine verschuiving in. Naarmate vrouwen meer autonomie opeisen krijgen mannen iets van: „ja

maar, dat hadden we niet afgesproken. Jullie zouden ons proberen te vangen en wij zouden proberen daar uit te vluchten. Dat was de afspraak.“ Als wij dan zeggen „Ga maar, Kees“, kloppen de rollen niet meer.

Je ziet tegenwoordig steeds meer mannen die beginnen te schrijven over de liefde, terwijl dat een typisch vrouwenonderwerp was. Mannen schreven over seks; hoe je die kon krijgen en toch op tijd weg kon wezen. Als die verdeling wisselt, krijgen mannen het zeer op hun zenuwen. Want dan moeten ze zelf hun behoefte aan binding, die ze natuurlijk wel degelijk hebben, gaan opvullen. Hoe ze dat gaan doen, weet ik niet. Ik ben benieuwd.

Ik zie wel dat het nu mannen zijn die roepen dat er veel te snel gescheiden wordt. En op zichzelf denk ik dat het voor mannen een leerzame ervaring is om ook eens te wachten tot de telefoon gaat. Het is niet leuk, maar ... (begint wat boosaardig te lachen) ... vrouwen hebben veel te lang zitten wachten. Ik ook, zeker.

De rollenverdeling is dat we doen alsof we allebei vrij en autonoom zijn. Maar in feite doen vrouwen veel meer om te zorgen dat de relatie in stand blijft. In principe altijd beschikbaar zijn, altijd in voor zijn spontane ingevingen, altijd thuis voor het geval dat hij komt. Daar ben ik toch erg van teruggekomen, dat vond ik heel vervelend. Dan word ik toch licht cynisch en denk ik: leer jij dat ook maar eens. Als dan het woord „mannenhaat“ om de hoek komt, wordt ik daar niet meer warm of koud van. Ik neem mannen zeer serieus, juist door zo bewust met ze bezig te zijn en ze verantwoordelijk te stellen voor wat ze doen.

Het is helemaal niet mijn bedoeling om de rollen om te draaien. Ik weet hoe het aan die kant van het hek is en dat gun ik niemand. Zoals ik het mezelf niet gun om daar naar te moeten kijken. Maar ik snap de angst van de mannen wel. Er zit bij vrouwen zoveel achterstallige woede. Als je al die ingehouden agressie op het lichtnet zou kunnen aansluiten, had je geen atoomenergie meer nodig. Nog steeds een mooi citaat van Virginia Woolf is: „Wat is onze taak? Het ego van mannen op twee keer de juiste grootte te weerspiegelen. Wat is mannenhaat? Als we ze gewoon een spiegel voorhouden.“ Als ik de rollen aangepast wil zien, is dat geen haat. Integendeel, dat is nou liefde.

Natuurlijk is een relatie een goede plek om het ego weer een beetje te laten uitdeuken. Om kracht op te doen om je staande te houden. Dat vind ik ook prima, als het wederzijds gebeurt. En daar wil het nogal eens aan ontbreken. Vrouwen willen dat er ook eens aan hen geïmpetst wordt.” □

GEDULD A.U.B.!

Amor

Moderne verhouding

Ik heb het uitgemaakt met Joop en Jaqueline. De verhouding sleepte al een jaar. De eerste twee weken hadden ze het leuk samen en gingen ze samen paddestoelen zoeken in het herfstbos, maar al gauw bleek dat Joop tot aan de nok toe vol zat met oud zeer. „Liefde geneest alle wonden,” dacht Jaqueline en zeepte Joop helemaal in met aandacht en konsideratie. In plaats dat hij er dankbaar voor was, werd hij narrig. Hij vitte op Jaqueline en paddestoelen zoeken deed hij ook niet meer.

Twee weken geleden was hij jarig. Jaqueline had een mooi horloge voor hem gekocht. „Ik draag liever mijn oude,” had Joop gezegd en het kadoetje met opgetrokken neus van zich afgeschoven. Toen ik dat hoorde, heb ik het uitgemaakt. „Waarom zoek je geen aardige man?” vroeg ik, „een vriendelijke vriend, die de lakens strijkt in plaats van uitdeelt, zo’n moderne androgyn.”

Maar dat kan Jaqueline niet. Aardige mannen kent ze genoeg, daar telefoneert ze mee en ze vraagt ze te eten, maar voor de liefde wil ze Atilla. Ze heeft er zelfs een theorie over: sex betekent opwinding en in de hersenen maken ze geen verschil waar die opwinding door wordt veroorzaakt, het is allemaal één en dezelfde chemische stof. Pas als een man spannend is, een beetje angst inboezemt, kun je er mee naar bed.

„Neem zelf een androgyn,” zei Jaqueline snibbig. Maar ik heb al een moderne verhouding. Er ligt alleen een andere theorie aan ten grondslag: door de emancipatie hebben vrouwen tegenwoordig sociale waardigheid van zichzelf. Het is dus niet meer zo nodig met een professor te trouwen of met een miljonair. Daarom houden we er nu voor ons plezier een minnaar op na en wat hij voorstelt in de maatschappij is onbelangrijk.

Die van mij is timmerman. Hij kan timmeren als de beste, maar dat doet hij haast nooit. Hij heeft het te druk met flierefluiten. Flierefluiten kan hij nog beter dan timmeren. Mijn vriendin Linda heeft ook zo’n man. Ooit was hij etaleur, maar van etalages krijgt hij claustrofobie, dus wandelt hij de hele dag door de stad om te kijken wat andere etaleurs van hun werk hebben gemaakt. Linda mag soms mee, als ze tenminste niet zeurt over zijn toekomst. Carla heeft een goudzoeker uit Costa Rica getrouwd, Jeanet houdt van een beroeps-pokeraar en Annebeth heeft haar hart verloren aan een miskende dichter.

Het aardige van de sociale wetenschappen is, dat ze zo inschikkelijk zijn. Iedere theorie is aanvaardbaar en voorbeelden om als bewijs te dienen, zijn er altijd. In de sociale wetenschappen studeert elke onderzoeker af op zijn eigen dagboek. Iteke Weeda, gezinssociologe, heeft haar animo voor de mannen verloren en ontdekt dat het gezinsleven als ideaal steeds meer plaats maakt voor diepe vriendschappen. Elizabeth Badinter ziet de mensen in hartstochtloze harmonie naar elkaar toegroeien. Die heeft vast een nieuwe verloofde met een bedaard karakter. En dan hebben we nog Paul Vennix, die onlangs gepromoveerd is op de voorspelling dat er steeds meer vraag naar androgynen mannen zal komen. Nu is Paul Vennix zelf toevallig erg androgyn. Hij draagt wel eens een panty en hij houdt er een bloeiend gevoelsleven op na. Zoals hij is, wordt de nieuwe trend in partnerkeuze. Hij weet het zeker, zijn proefschrift wijst het uit.

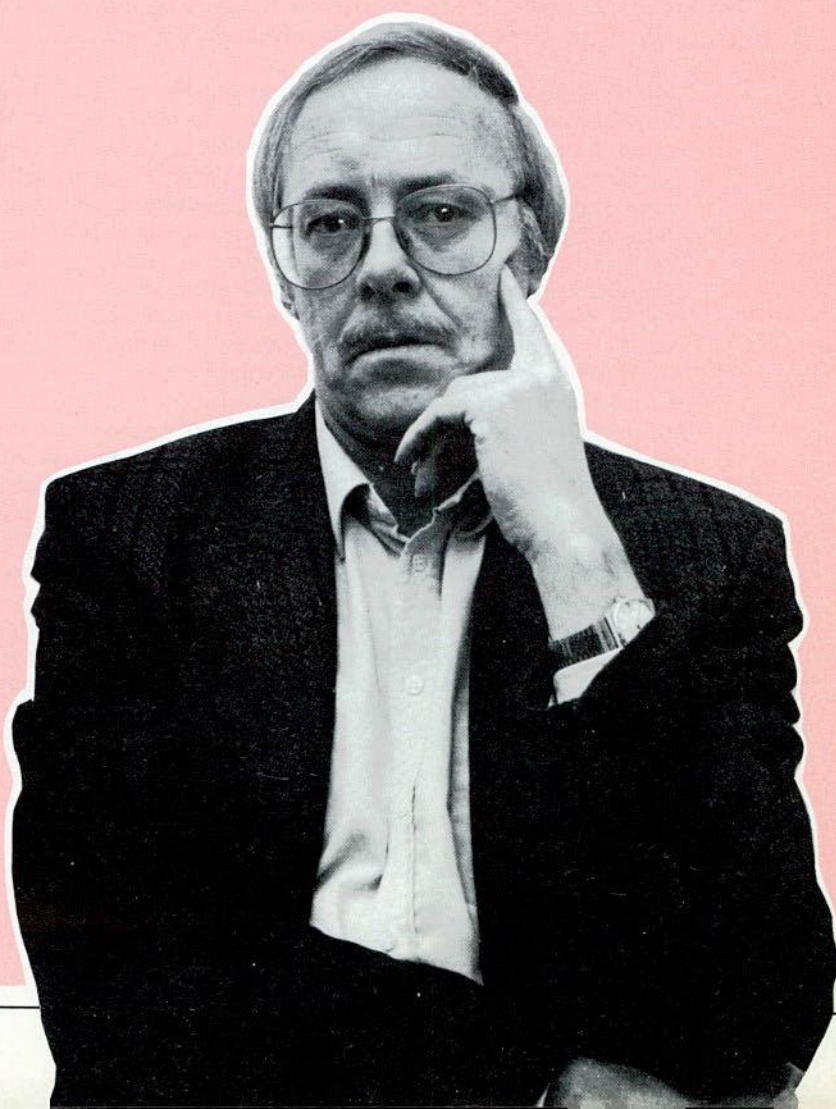
Ik zou niet graag een Vennix-man als verloofde hebben. Dat hij de huishouding doet is natuurlijk erg gerieflijk, maar die androgynen zeuren zo. Ik heb er vroeger een gehad. Hij kookte heerlijk en hij had altijd gemberkoekjes in huis, waar ik dol op ben, maar hij wilde telkens conflicten uitpraten. Daar hou ik niet van. Dan heb ik liever die diepe vriendschappen van Iteke Weeda. Het is alleen nog wat te vroeg, ik wacht tot na de overgang. Op Jaquelines idee van een spannende man zou ik niet vallen. Een man die voortdurend uit zijn humeur raakt, vind ik net een auto die bij ieder stoplicht afslaat. Zo’n auto doe je weg.

Ik geloof warempel dat ik tevreden ben met mijn flierefluitende timmerman. En tegen de tijd dat ik met pensioen ga, zullen we misschien de hartstocht afschaffen en op elkaar lijken. Zo gaat het met alle oude echtparen. Dat is niet onderhevig aan een sociologische mode.

HET 'GROTE GEVOEL' DAT MENSEN ZICH BIJ ECHTE LIEFDE VOORSTELLEN, IS DE ILLUSIE VAN DE VERLIEFDHEID

door Ingeborg van Teeseling

**JOS
FRENKEN**

Op een wetenschappelijke manier over seks en relaties praten wekt bij mij altijd onweerstaanbare giechelneigingen op. Dat zal wel zijn overgebleven uit de tijd dat ik zes was en van een simpel woord als bil-jarten al gierend over de tafel viel. Nooit echt volwassen geworden dus.

Of misschien ben ik wel een ongeneeslijke romanticus. Stiekem vind ik dat onderwerpen als liefde, seks en relaties besproken dienen te worden bij kaarslicht en champagne. Liefst in bed ook natuurlijk.

En hier vind ik mezelf dan terug bij Jos Frenken, seksuoloog en in die wetenschappelijke capaciteit verbonden aan het NISSO, het Nederlandse Instituut voor Sociaal Sexuologisch Onderzoek. Frenken blijkt mijn tegenpool: Romantiek vindt hij gevaarlijke flauwekul en er zijn nog maar weinig woorden die hem het schaamrood op de kaken bezorgen. Zijn manier van praten is methodisch; uitspraken worden gestaafd met onderzoeksresultaten en quotes uit wetenschappelijke geschriften. Wat dat betreft lijkt hij op Elisabeth Badinter. Of het nu gaat om de deeltjesversnelling of om de liefde, onderzoek is onderzoek. Feiten moeten we hebben. Het komt mij wat koeltjes over. Maar aan het eind van het interview vraag ik hem hoe het met zijn liefdesleven staat. Waarop hij even zwijgt en zegt dat geen onderwerp voor dit gesprek te vinden. En bloost als ik een iets te lange, afwachtende stilte laat vallen. Het stelt me gerust.

„Ik ben het eens met Badinter dat mannen en vrouwen naar elkaar toegroeien. Ik weet alleen niet of dat de problemen niet juist groter maakt. Vroeger waren de sekserollen duidelijk verdeeld, de gedragingen die werden verwacht helder. Mannen en vrouwen hadden een overlevingsrelatie, die complementair was. Hij zorgde voor buiten, zij voor binnen. Emoties waren minder be-

meer door het feminisme en de liberalisering heeft die moraal danig aan kracht ingeboet. En tegelijkertijd veranderde de manier van vrijen. Het script is nu niet meer zo mannelijk gedomineerd. Er wordt meer op de kondities van vrouwen gevestigd.

Door al die ontwikkelingen zijn relaties en seks danig onderhandelen geworden. Meer vrijheid leidt tot problemen. Want de harmonie is niet toegenomen, er is eerder sprake van een verhoogd konfliktbewustzijn. We zijn van een situatie van harmonieuze ongelijkheid in het stadium van onharmonieuze gelijkheid terechtgekomen.”

Aanvechten autoriteit

„Binnen het algemeen maatschappelijk gelijkheidsstreven van de jaren '60 en '70 vond de vrouwenbeweging een goede grond om ook te tornen aan de machtsverhouding tussen mannen en vrouwen in de privésfeer. We vochten elke autoriteit aan, god was dood en het roer moest om. De gevolgen voor mannen zijn in hun eigen beleving nogal drastisch geweest. Ze moesten inschikken en waren hun oude rol kwijt, omdat die niet meer van hen werd verwacht. Ze hoefden van vrouwen niet meer sterk, stoer, hypermasculien en de baas te zijn. En veel mannen ontleenden hun zelfbeeld aan die kwalificaties, dus dat deed pijn en maakte onzeker.

Objektief gezien lijkt het mij echter winst om afstand te moeten doen van een rol die je emotioneel beperkt. Een rol die maar aanspraak doet op de helft van je mens-zijn. Als Badinter met de 'totale mens' bedoelt iemand die zowel vrouwelijke als mannelijke polen in zich heeft, dan groeien we daar inderdaad naar toe. Hoewel ik de term 'totale mens' een beetje eng vind.

Voor mannen kwam vaak eerst het lijfelijke en daarna de liefde, de emotie. Vrouwen leggen de nadruk op de emoties en lieten het lijfelijke liggen. En je hebt beide nodig om een goede relatie op te bouwen

langrijk, het gedrag voorspelbaar. Dat is een relatief konfliktvrije situatie, als je je allebei maar aan je rol houdt.

Het verbond tussen mannen en vrouwen heeft zich ontwikkeld van een overlevingsrelatie tot een belevingsrelatie. De rollen grijpen meer in elkaar. Op dit moment staan emoties op de voorgrond. Dat is een kwetsbaar, konfliktvol gebied. Vrouwen gaan meer lijken op mannen en andersom. We nemen taken van elkaar over.

Op seksueel gebied kun je dat merken aan het verdwijnen van de dubbele moraal. Vroeger hadden alleen mannen recht op seks voor het huwelijk. Vrouwen die hetzelfde gedrag vertoonden waren een hoer of een afgelikte boterham, zoals dat zo mooi heette. Die achterstand hebben vrouwen ingehaald.

De traditionele beheersingsmoraal, die van alles verbood, drukte verhoudingsgewijs zwaarder op vrouwen. Onder

Maar natuurlijk, mannen hebben een prijs moeten betalen. Konflikten in relaties is daar één van. Vaak bleven de mannen vasthouden aan hun oude rol, terwijl hun partners daar niet meer in mee wilden. Het resultaat van dit gevecht tussen de seksen hebben we kunnen zien in de enorme toename van echtscheidingen. Die konflikten gaan over hele basale dingen. De vrouwelijke partner verwacht iets dat hij niet kan of wil geven. Het gaat om zijn gebrek aan openheid, dingen doorpraten, tonen van emotie. En natuurlijk participatie in het huishouden, de ruimte scheppen zodat ook zij de maatschappij in kan, meehelpen bij de kinderen. Het lijkt soms alsof het gaat om wie de vuilniszakken buiten zet, maar dat is een metafoer. Het gaat er om dat vrouwen niet meer als een intieme vreemde met hun partner willen samenleven. Ze willen eenheid, verband, betrokkenheid, emotionele uitwisseling. En mannen lo-

pen wat amechtig achter die vragen, die eisen aan. Ze reageren. Toch groeit zo langzamerhand ook bij mannen het bewustzijn dat ze best iets anders willen. Alleen gaat dat niet zo snel. En de groep mannen die zich daar op dit moment bewust mee bezig houdt is relatief klein. Maar het denken erover dringt door. En op den duur zal het ook wel verzinken tot cultuurpatroon. Al zal dat nog wel even duren."

Minder hartstocht

"Er zijn onderzoeken gedaan naar wat vrouwen en mannen van elkaar verwachten en willen. Dat is eerst en vooral vriendschap. Dus niet zozeer de moeizame spanning van Eros. Ze opteren voor betrokkenheid, aandacht, kameraadschappelijkheid, niet meer gescheiden leven, rekening houden met elkaar, aanpassen. Dat geldt zowel voor mannen als voor vrouwen.

Voor zover Eros, de erotiek, zijn spanning ontleent aan verschil, aan het onbekende, zal die minder hartstochtelijk zijn. De hartstocht verdwijnt voor zover die is gebaseerd op elkaar als object zien. Nu de ander een méns is geworden, kun je hem niet meer zo makkelijk als gebruiksobject zien. De ander staat niet meer in dienst van jou, je bent iets samen. Dat geeft veel meer aanleiding tot vanillesex, zoals Anja Meulenbelt dat noemt, zachte, lieve, begripvolle seks. De spanning, het opwindende, maar ook verwarrende verdwijnt een beetje. We raken steeds verder weg van Tanatos."

Anja Meulenbelt schrijft in het boekje dat jij bedoelt, „Vanille en andere smaken”, juist dat alléén vanille nou ook weer niet hoeft. Dat je je eigen smaak mag bepalen, ook als die citroen of hazelnoot is.

"Vrouwen zijn op zoek naar hun eigen erotiek, zelfs naar eigen pornografie. Ze realiseren zich dat ze, in tegenstelling tot wat altijd gedacht werd, meer stimuli hebben dan alleen de liefde. Ze staan zichzelf toe te benoemen waar ze op vallen, wat voor hen lieflijke 'triggers' zijn. Dat trekt de verhoudingen ook een beetje recht. Mannen hebben altijd wat te veel geobjectiveerd. Voor hen kwam vaak eerst het lieflijke en daarna de liefde, de emotie. Vrouwen legden de nadruk op de emoties en lieten het lieflijke liggen. En je hebt allebei nodig om een goede relatie op te bouwen. Zeker bij seks. Seksuele opwindning loopt in een curve, waarbij de emoties voor de ander, de verbondenheid, de eerste tijd heel belangrijk zijn. Maar als je klaar wilt komen zul je je op jezelf moeten konsentren, je los moeten maken van de partner. Een orgasme is een solo-ervaring. De vanille-seks, die seks deed versmelten met liefde, verhinderde, vooral voor vrouwen, dat ze voor die ene split second afscheid konden nemen van hun minnaar. Ze hielden de partner vast en daarmee zichzelf tégen; de liefde was een belemmering voor het orgasme. Daarom kan ik me voorstellen dat vrouwen daar een beetje vanaf willen. Maar dan moeten ze niet bang zijn dat de partner in het samenzijn verdwijnt naar de horizon.

We zijn bang voor „gewoon”. Daarom gaan we praten, praten, praten. Alsof de hele wereld alleen maar binnenwereld is. Terwijl er ook werk verzet moet worden in de buitenwereld

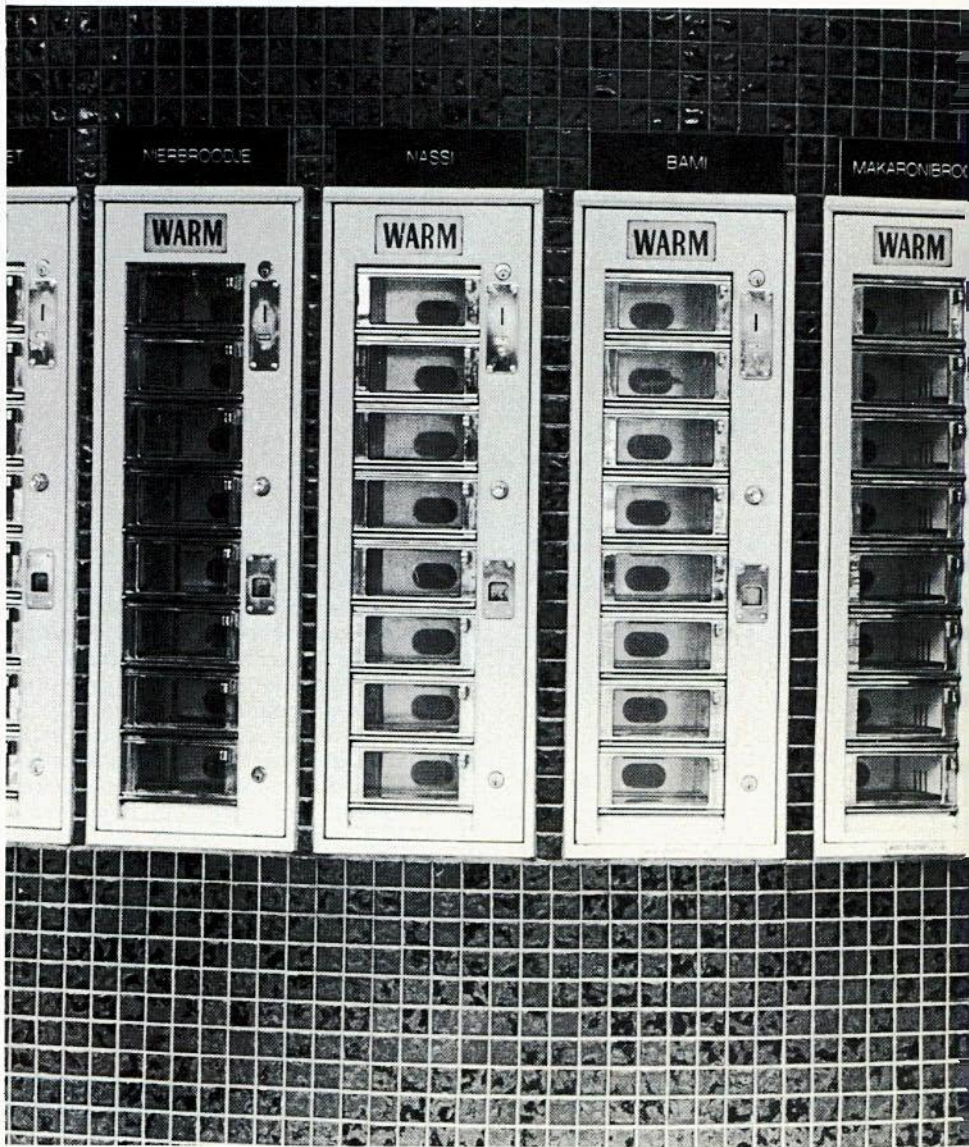
Ik denk dus dat Badinter géén gelijk heeft als ze zegt dat we de hartstocht afschaffen. Het wordt wel anders. Vrouwen zullen van mannen leren hoe ze de ander meer moeten objectiveren. In principe is dat dus een goede eigenschap. Als je dit maar niet in extremo doortrekt. Dat kan leiden tot verkrachtingen."

Waar blijft de romantiek?

"Romantiek is gebaseerd op een idee van de liefde waarbij de een de ander opvreet. Het is een idealisering, die volzit met fantasie.

In de romantische liefde ontleent de vrouw vooral haar waarde aan het feit dat hij van haar houdt. Zelf is ze niks. Hij is de legitimering van haar bestaan. Daarvoor wil ze zich opofferen, zichzelf inleveren. Persoonlijke groei, ook die van haarzelf, is geen item. De één vult de tekorten van de ander aan, in plaats van dat je allebei zorgt zélf een kom-

pleet mens te worden. De prins op het witte paard rédt jou. De nieuwe symmetrische liefde is gericht op twee hele personen; haar vertrekpunt is niet de gemiservaring maar de overvloedigheid. De romantiek schaffen we dus wel af. Want die zit vol met mythes over de realiteit van het leven en vol met ongelijkheden. De macht wordt scheef getrokken. Romantiek is niet leuk. Wat je ziet op het witte doek is flauwekul. Daar gaat het over een „echte man" en een „echte vrouw". In het dagelijks leven komt er uit die verbintenis alleen maar ellende. Geen spontaniteit, flexibiliteit, alleen gedans om de rolstereotypen. Dat zet je klem. Je krijgt wanhopige relaties. Beide partners moeten kracht en warmte zijn. Het gaat tegenwoordig niet meer over waar het in oude films over ging: hoe ze elkaar krijgen. Het gaat over wat er gebeurt nadat het woord „einde" in beeld komt; hoe je je relatie een beetje leuk maakt en

houdt. Liefde is een *werkwoord*."

„De liefde is momenteel danig onderhandelen. Als je vooral bezig bent met gevoelens, dan moet de *matching* tussen mensen wel heel perfect zijn. Vroeger koos een vrouw een man met een paar bunder grond. Nu hebben we het het over het drijfzand van de emoties. En we verwachten veel te veel. Dat is de huidige crisis in de liefde, de crisis in de partnerkeuze ook. Er is een grote groep mensen vreselijk op zoek. Die halen steeds net niet de perfectie en verlaten dan teleurgesteld de relatie. Dan worden ze weer verliefd, waarna het van voren af aan begint. Ze overleven het moment niet waarop verliefdheid zou moeten overgaan in liefde. Het resultaat is dat een hele hoop mensen in

een betrekkelijk eenzame en gefrustreerde situatie leven. Dat hoor ik Baidinter trouwens ook zeggen. Liefde is voor een groot deel synoniem geworden met eenzaamheid.

Ik vind ook dat er in de afgelopen, zeg, twintig jaar veel onnodige scheidingen hebben plaatsgevonden. Mensen die niet uit elkaar hadden hoeven gaan, maar dat toch deden omdat beide partners aan extreem hoge eisen moesten voldoen. Onrealistisch hoog. Verwachtingen waaraan niet voldaan kon worden".

Bang voor gewoon

„Het is alsof we alles in relaties en seksualiteit stoppen. Al onze maatschappelijke en individuele onvrede. Daarmee wordt die relatie overvraagd; dat moet wel tot spanningen en conflicten leiden. We moeten de gewoonte van relaties aksepteren. Leren zien dat we niet kunnen leven in de roes van verliefdheid. We moeten vrede hebben met een betrekkelijk saai geworden relatie, saai geworden seksualiteit. Dat kan niet anders; de dagelijkse werkelijkheid vervlakt alles.

Hartstochten en symbiose zijn niet verenigbaar met afwassen en de kinderen naar school brengen. Op zijn best blijft er een nog net bevredigende relatie over. Verliefdheid duurt maar kort. Dat moet ons niet angstig maken. We zijn bang voor „gewoon". Daarom gaan we praten, praten, praten. Alsof de hele wereld alleen maar binnenwereld is. Terwijl er ook werk verzet moet worden in de buitenwereld. Dat bijna neurotische gericht zijn op de relatie moet nou maar eens afgelopen zijn. Aan de slag! Mannen kunnen dat beter dan vrouwen. Zij zijn meer gericht op hun plek in

want aan achthonderd heb je zelf al voldaan. Zo gaat de druk van de ketel en blijft over dat het leuk is dat hij er is. De schaduwzijde is natuurlijk dat je iemand ook inderdaad niet nodig hebt. Dat kan leiden tot minder geduld en minder uithoudingsvermogen. De stabiliteit van een relatie kan daardoor worden aangetast. Maar de intensiteit wordt wel groter.

Zoeken zonder einde

Blijft dat ik niet zo enthousiast ben over het eeuwige gezwerf, dat gezoek naar de ideale partner. Het 'grote gevoel' dat mensen zich bij de echte liefde voorstellen, is de illusie van de verliefdheid. Mensen van nu hebben een grote gretigheid om van de ene verliefdheid in de andere te tuimelen. Het is een zoeken zonder einde. Het is een zoeken naar de Graal, de perfectie, zinsvervulling, eeuwig geluk. Het is eigenlijk een zoeken naar je eigen plek. Wie ben ik, beteken ik wat voor anderen en dus ook voor mezelf? Voor dat alles bevestiging zoeken in een relatie is gevaarlijk en zinloos. We moeten naar een nieuwe ethiek van solidariteit, van verbondenheid. Naar meer bestendige relaties. Niet dat ik terug wil naar de oude beheersingsmoraal; die heb ik altijd bestreden.

Maar we moeten de waarde van een blijvende relatie weer gaan zien. Dat betekent dat we een beetje van ons individualisme af moeten, niet meer zo eng alleen achter onszelf aanlopen. Ik zie dat ook hier en daar gebeuren. We zetten ons meer in voor de natuur, tegen kernwapens. De wereld wordt groter dan de relatie alleen en dat haalt de druk van de ketel en de nieuwe ethiek dichterbij.

Hoe onafhankelijker je van elkaar bent, hoe beter de relatie gaat. Als je in principe alleen kunt leven, is dat goed voor je relatie. Want de ander hoeft jou niet aan te vullen, te vervullen. Hij hoeft niet aan duizend verwachtingen te voldoen, want aan achthonderd heb je zelf al voldaan

de maatschappij, het veroveren van de wereld. Vrouwen, die toch in meerderheid thuis zitten, worden zo gedwongen hun blik te vernauwen naar de wereld thuis, die weer voornamelijk om hem draait. Als je zou vergelijken hoeveel minuten een man per dag aan zijn vrouw denkt en andersom, krijg je een gigantisch verschil. Daarom moeten vrouwen de deur uit en aan het werk. Dat is de eerste stap om de relaties gelijk te trekken. Want, hoe paradoxaal dat ook klinkt, hoe minder je met de partner bezig bent, hoe leuker de relatie is. Minder problemen, frisser. Hoe onafhankelijker je van elkaar bent, hoe beter de relatie gaat. Als je in principe alleen kunt leven is dat goed voor je relatie. Want de ander hoeft jou niet aan te vullen, te vervullen. Hij hoeft niet aan duizend verwachtingen te voldoen,

Liefde is pas mogelijk als je je kunt verzoenen met de onvermijdelijke tegenstellingen die er in het leven zitten. Je moet meer tolerantie kunnen opbrengen voor teleurstellingen en onvervuldheden. Waarmee ik niet wil zeggen dat we niet moeten proberen zo dicht mogelijk naar elkaars wensen te komen. Een groot gedeelte van de vrouweneisen zijn zeer terecht. Het is ook goed dat ze er mee bezig zijn in relaties, er over denken. Maar niet te veel. Vrouwen maken de beste keuze als ze de wereld niet met de binnenwereld verwisselen." □

Reakties

Veel lezers reageerden op onze oproep om iets over de liefde te vertellen. De redactie maakte een kleine bloemlezing. Hartelijke dank aan alle inzenders

ECHTE LIEFDE BESTAAT

Wat is liefde?

Wat verwacht ik ervan?

Als romanticus; heel veel!

Een prins op een wit paard? Dat had ik best willen zijn. Ook mooi is je verliefdheid te tonen door Haar te redden uit een brandend huis, of weg te sleuren voor het aanstormende verkeer, en dan het liefst daar zelf gewond bij raken (niet te erg natuurlijk).

Zomaar zeggen „ik hou van je”, of „ik vind jou wel leuk”, gedverderrie!! Liefde, verliefdheid, het kan, het mag niet banaal zijn. Liefde beschrijf je in gedichten, liefst met eigen bloed geschreven en gezonden aan Haar per postduif. Want, geachte lezer, echte liefde bestaat. Althans zo heb ik het ondervonden. Verliefdheid leidt (soms) tot een relatie. Een relatie kan leiden tot samenwonen. Zoals bij ons. Hoe houd je dan de vlam van verliefdheid levend, hoe wordt verliefdheid liefde, hoe blijft die liefde bestand tegen de tand des tijds?

Toevallig blijkt dan dat wij ongeveer hetzelfde levensgevoel hebben. Moeilijk uit te duiden, maar essentieel. Bovendien overlappen onze hobby's en interesses elkaar grotendeels. Dus doen we veel samen. Niet omdat het zo hoort, maar omdat we dat heel leuk vinden. En, misschien het belangrijkste, we gaan op voet

van gelijkwaardigheid met elkaar om. En dat tegen de druk van een maatschappij in, die ons met normatieve en praktische motieven zachtjes maar dwingend in een bepaald patroon wil drukken.

We hebben allebei een baan voor vier dagen. We verdienen ongeveer hetzelfde. We doen samen het huishouden (of zoals mijn moeder het nog steeds noemt: ik help mee!). Verder proberen we ons eigen leven te leiden, onze eigen normen te bepalen en de intieme dingen ook echt intiem te houden.

Een liefde hoeft niet voor eeuwig te zijn. Het kan een maand, een jaar, maar ook een leven duren. In ieder geval streven wij ernaar dat onze liefde zal ophouden te bestaan als zij is uitgebloeid. Dat is dan een natuurlijke dood, die wij allebei zullen betreuren en waarvan wij hopen dat die nooit komt. Maar voorkomen zullen wij, willen wij, dat onze liefde, zoals talloze andere, een vroegtijdige, onnatuurlijke dood vindt door een ongelijke man/vrouw-relatie, door een negentiende eeuws archaisch rolpatroon, dat verbijsterend genoeg nog steeds bestaat.

Jaap Schipper (Amsterdam)

F.

*warm is de streling van je ogen
teder
ook*

*praten
zonder stem*

geheimpje

Celine Polak (Delft)

JE WAS ER EN WE REISDEN SAMEN VERDER

De prins op het witte paard? Nee, zo heb ik je nooit gezien: ver verheven door koninklijke afstamming en bijna onbereikbaar door dat grote paard.

Je bent meer een troubadour, die tijdens je levensrondreis een gevoelige snaar bij me raakte.

Ik zat niet op je te wachten, ik heb je niet zien aankomen. Je was er en we reisden samen verder.

Het is niet altijd een effen pad waarover we gaan. Soms kiezen we smalle paadjes die niet geheel zonder risico's zijn. We raken niet meer in paniek wanneer we op zo'n smal paadje zitten.

Wat verwacht je van me en wat mag je van mij verwachten? Openheid, eerlijkheid en tolerantie.

Openheid en eerlijkheid zijn de basis waardoor we een smal pad durven te bewandelen. Wanneer ik je soms vertel dat ik verliefd ben op een ander, is dat meer dan alleen een gegeven. Het is iets wat ik met je wil delen, m'n vreugde en verdriet en de betekenis voor ons samen.

Openheid en eerlijkheid geeft ons vertrouwen. En heeft ons geleerd niet langer te strijden voor onze belangen, maar achterliggende gevoelens te laten zien.

Tolerantie geeft het gevoel andere keuzen te kunnen maken dan de ander. Jij aksepteert dat ik een ander ben dan jijzelf, soms is dat moeilijk, wanneer m'n keuzen zo verschillen van die van jou.

Tolerantie geeft ons vriendschap en gelijkwaardigheid. Hartstocht is die extra dimensie, die van onze relatie datgene maakt zodat deze verschilt van een vriendschap die je met anderen kunt hebben. Het is een intens gevoel van geborgenheid, vertrouwen en betrokkenheid.

Wij reizen al bijna tien jaar samen rond, een periode met ups en downs.

Zeker, er zijn anderen in ons leven, maar als het er op aan komt zijn dat mensen die op sommige momenten begeleidende tonen spelen, maar jij, jij bent m'n solist.

Conny Tesink, (Borne)

IK, JIJ, WIJ

Ik heb wel eens de sterke drang om te voldoen aan hetgeen ik begeer. In dit enkele geval met de gedachte dat ik mij daardoor tot een daad laat brengen die mijn verstand afkeurt. Niet woest of hetfug, nee heel voorzichtig wil ik een spijkertje uit de muur halen. Althans bijna helemaal, zodat het beige, geëmailleerde tegeltje nog net blijft hangen. Bij de minste zucht wordt het tegeltje overmand door de zwaartekracht en splintert in ontelbare stukjes uiteen op de granieten vloer.

Het zoete verlangen van menig onnozel schepsel: niet ik, niet jij, maar wij. Opgaan, alles in de gemeenschappelijke noemer. Het hoogtepunt, wat een geluk, wat een liefde. Samen één, weg je eigen ik, weg het ik van de ander. Verlies jezelf in een gezamenlijke identiteit. Eén plus één is één. Meer dan een spreuk op een tegeltje. Een droom.

Hoe anders staat het hier nu op papier: én ik, én jij, én wij. elkaar accepteren als persoon, respecteren als individu. Elkaar leren kennen, leren aanvoelen. Pas dan leer je wat je van elkaar kunt verwachten en hoe je elkaar kunt stimuleren. Pas dan kun je ontdekken wat je nou eigenlijk precies van elkaar wilt. Pas dan voel je de vurige liefde voor een persoon wiens hartstochten ook de jouwe zijn. Pas als er plaats is voor ik en jij is er plaats voor wij. Echte liefde. Eén plus één is drie. Meer dan een spreuk op papier dat nooit op een vloer uiteen zal splinteren. Geen droom maar werkelijkheid.

Cor Jansen (Valkenswaard)

DEZE MOOIE LIEFDE MAAKT ME STERK

Echtscheiding, met twee kinderen verhuizen, jarenlang duizelig en daardoor veel dingen niet meer durven, zogenaamde fobische klachten. Vechten, vechten, vechten met vrienden om me heen, toch vaak een alleengevoel.

En dan verliefd worden... een onbeschrijfelijk eindeloos gevoel. Ontdekken dat 't zo fijn is te weten en te voelen, iedere dag opnieuw, dat er iemand is die ontzettend veel van me houdt. Ontdekken dat 't zo ontspannend, zo heerlijk is om te vrijen met iemand op wie ik zo gek ben... Op een natuurlijke manier knuffelen, briefjes schrijven en krijgen verrassingen... Ontdekken dat lachen, huilen, praten, spelen, fietsen, elkaars hand vasthouden zo'n belangrijke „dingen” zijn.

Deze liefde, deze mooie liefde maakt me sterk, iedere dag opnieuw word ik sterker... Ik durf weer boodschappen te doen, ik ga weer uit eten, ik ga weer naar ruimten waar veel mensen samenkomen, ik ga twee ochtenden werken etc. Het zijn „gewone” zaakjes die ik weer doe; maar het is een ongewoon machtig gevoel wanneer ik na jaren weer zelfschoenen ga kopen met m'n dochter en zwembroekjes met m'n zoon.

Door de liefde van mijn allerliefste word ik echt sterk... Dat voelde ik écht goed toen ik met mijn pillen stopte, na zeven jaar dagelijks slikken.

't Gaat prima, zonder die pillen, met iemand die van me houdt, die van mijn kinderen houdt...

We houden van elkaar, dat maakt me sterk, dat maakt me zo onbeschrijfelijk gelukkig.

M'n verlangens en gevoelens wisten al jaren dat 't zou moeten kunnen, nu voel ik 't elke dag...

Liefde maakt sterk en liefde is eindeloos...

Maaïke

CHAOS

hoe ver kan mijn wereld instorten
hoe ver mag mijn wereld instorten
hoe ver kan ik mijn wereld laten instorten
hoe ver mag ik mijn wereld laten instorten
of is mijn wereld al lang ingestort
geheel of voor een deel?

blijft er nog wat over
is er nog houvast
had ik een houvast
en wat was dan dat houvast
is een imaginair houvast ook een houvast
en wat is imaginair
is een houvast er wel eens soms
zo af en toe
als de ander ook een houvast zoekt?

stel ik te hoge eisen
want ik had toch altijd iets vast, dacht ik
en ik was daar toch altijd erg blij mee, dacht ik
en ik was een van de weinigen, dacht ik
want ik was veel gelukkiger dan de mensen om mij heen, dacht ik

heb ik gedroomd al die tijd?

ik ben terug bij af, vrees ik
de andere kant van wat ik dacht dat mijn werkelijkheid was.

Celine Polak (Delft)

HIM

M'n PRINS

– De prins op het witte paard bestaat niet –
Gezellig huis, boompje ...

– Het klopt niet helemaal –

Him: sexy, mooi, lief.

Voor knuffels, foto's en vrijscènes (boven de 18?)

Met een relatie ben je gesetteld?

Forget is!

Fascinating work to do.

Hij is anders

Anders ik wel.

Samen

Vrijheid-in-verbondenheid.

Groei, stimulatie, agressie

Je arm om me heen laatst in de schouwburg.

Knuffels – ook voor anderen –

soms knap verwarrend.

Soms op het randje

gaan we al vijf jaar

trots

soms weer heel verliefd

(ook wel eens „blikseminslag” van anderen)

vertrouwen

Samenwerkend partnerschap

DELEN

HIM.

Frans Commelin

BEMINNEN KUNNEN MENSEN SLECHTS ELKAAR

door Els van Thiel

„Het is moeilijk de liefde te definiëren. Wat men kan zeggen, is dat zij een in de ziel heersende hartstocht is en dat zij zich in de geesten als sympathie manifesteert. In het lichaam is zij slechts een verborgen en tedere begeerte om, na veel mysteries, te bezitten wat men bemint.”

In de zeventiende eeuw deed Francois, duc de La Rochefoucauld, deze heldhaftige poging de grootheid van de liefde in één definitie te vatten. En hij was niet de enige. Zo lang er mensen zijn is er over de liefde gedacht, gepraat en geschreven. Eerst door de denkers, gevolgd door een bonte stoet dichters, schrijvers, filosofen, artsen, therapeuten en wetenschappers. Allen bogen zich over de vraag: wat is liefde? Waar komt die ondoorgroenlijke aantrekkingskracht die liefde heet, vandaan? De oude Grieken met mythen en verhalen, de middeleeuwse troubadours met droeve minnezangen gericht aan onbereikbare geliefden, de moderne wetenschappers met geavanceerde methoden en technieken; allen probeerden met de middelen van hun eigen tijd het raadsel van de liefde te ontsluiëren. Is dat gelukt? Els van Thiel ging op zoek naar een antwoord aan de hand van het boek „Vertoog over de liefde” van dr. J. V. Meininger.

Het boek is een speurtocht door de literatuur, afgewisseld met filosofische redeneringen, persoonlijke getuigenissen en kritische uiteenzettingen van de auteur die een gigantische hoeveelheid informatie bijeenbracht. Een ware „professor in de liefde”. Het is fascinerend

om te lezen hoe de liefdesgevoelens van mensen die meer dan drieduizend jaar geleden leefden, niet noemenswaardig verschillen van wat wij nu liefde noemen.

Liefde aangeleerd?

Het tijdstip waarop de liefde is ontstaan, is één van de punten waarop de liefdeswetenschappers het met elkaar oneens zijn. Sommigen menen dat de liefde iets is dat de mens in de loop van zijn ontwikkeling heeft aangeleerd. In deze optiek is liefde een sociale vaardigheid in de reeks van menselijke verworvenheden zoals vuur maken, huizen bouwen en het land bewerken. Dan zijn er de verklaringen in het kader van de evolutietheorie: de liefde tussen man en vrouw zou zijn ontstaan omdat zij noodzakelijk is ter bescherming van het kwetsbare, zorgbehoevende kind. Er zijn schrijvers die andere tijdstippen, andere verklaringen noemen. Wie kan het verlossende woord spreken?

Al in de oudste literatuur die ons bekend is, is sprake van tedere en hartstochtelijke liefde tussen man en vrouw. In die paar duizend jaar is heel veel gebeurd en zijn de uiterlijke levensomstandigheden ingrijpend gewijzigd, maar toch verschilt de huidige cultuur niet veel van zijn verre neven en nichten uit de Steentijd. Dat geldt voor zijn vitale behoeften, angsten en agressies. Hetzelfde kan worden gezegd van zijn verlangen naar veiligheid, gebor-

Al de hele geschiedenis probeert men het raadsel van de liefde te ontsluiëren. Een overzicht

genheid en liefde." J.V. Meininger citeert in zijn boek een klacht van een verlaten minnaar uit het oude Egypte, ten tijde van de Ramseskoningen. Het is te verleidelijk deze droeve Egyptenaar niet even aan het woord te laten.

„De geliefde is beter voor mij dan alle geneesmiddelen. Zij betekent meer voor mij dan het boek met doktersrecepten. Haar binnentreden is mijn amulet. Als ik haar zie word ik weer gezond.”

Een herkenbare gemoedsaandoening: liefdesverdriet. Toen was er geen kruid tegen gewassen, alleen de terugkeer van de geliefde. En nu in de eeuw van chips, Star Wars en genenmanipulatie, weten we er net zo min raad mee.

De gespleten mens

Voor J.V. Meininger hoort de liefde onlosmakelijk bij het menszijn: „De liefde is niet iets bijkomstigs, niet iets dat de mens erbij krijgt nadat hij zich reeds tot mens ontwikkeld en als mens gepresenteerd heeft. Een levend wezen gedraagt en manifesteert zich eerst als mens indien het zich in zijn gedrag laat leiden door de liefde. Een mens wordt pas werkelijk mens in en door de liefde. Daarom is de liefde zo oud als de mens.”

Hoe komen man en vrouw tot elkaar? Wat drijft hen naar elkaar toe? De oude Grieken beantwoordden deze vraag door oppergod Zeus het mes te laten hanteren. In een door Aristophanes vertelde mythe zou Zeus de mensen, die oorspronkelijk vier armen en vier benen hadden, in tweeën hebben gekleefd. „Toen ging ieder vol verlangen op zoek naar zijn eigen helft. Zij sloegen de armen om elkaar heen en in hun begeerte om zich te verenigen stierven zij in elanders omhelzing van honger en nietsdoen, daar zij weigerden iets te doen zonder elkander,” zo is het verhaal. Bij de aanblik van deze bittere ellende kreeg Zeus medelijden. Bij een nieuwe chirurgische ingreep verplaatste hij de geslachtsorganen van alle mensen naar voren zodat zij voortaan konden paren en kinderen voortbrengen. „Sinds zo lange tijd is dus de liefde voor elkander aan de mensen ingeplant en is Eros de hereniger van onze oorspronkelijke natuur en tracht hij uit twee één te maken en de menselijke natuur te genezen”, vertelt Aristophanes ons. Dat is dus hoe de liefde werkt: de gespleten en in twee helften verdeelde mens gaat op zoek naar zijn of haar wederhelft.

Niet te hard lachen om deze mythe, waarschuwt Meininger ons. In de literatuur komt immers telkens weer naar voren dat de liefde ontspruit aan het gevoel gewond, niet heel, niet compleet te zijn. Hij wijst ons ook op de betekenis van deze mythe: de liefde tussen mensen ontstaat pas als zij gescheiden en twee geworden zijn. Hun liefde bloeit juist op doordat zij voor elkaar „anderen” zijn. Binninnen kunnen mensen slechts elkaar.

Overspoeld door hartstocht

„Ze deed haar mond al open om te protesteren, maar ze had van te voren kunnen weten dat hij een prima methode had om haar het zwijgen op te leggen.

Hij kustte haar fel, vol, op de mond. Rani voelde zich verslappen en automatisch greep ze zijn schouders vast om steun te zoeken.” – „Razendsnel stak hij zijn handen uit en trok haar op zijn schoot, Rani spartelde even, maar kon niets tegen hem beginnen. Ze werd overspoeld door een golf van hartstocht toen een van zijn soepele sterke handen zich bezitterig om haar borst sloot.”

Dit lezen we in „Geheime wapens der liefde”, nummer 95 uit de Intiem Reeks. Een boek dat tot de categorie „damesromans” wordt gerekend. Zo gaat dat in deze pulplektuur: Het is altijd de man die het initiatief neemt op het pad van de liefde. Tegenstribbelen mag niet baten. Vrouwen zijn fysiek niet opgewassen tegen het andere geslacht. Bovendien gebeurt er onder de invloed van de mannelijke dwingelandij nog iets anders in het vrouwenhart: de zinnen ontwaken en daartegen is geen kruid gewassen. Medogenloze monden, smachtende lippen, kolkende rivieren van hartstocht, willoze werktuigen van liefde. Kortom: Echte Liefde die op de laatste bladzijden stevast uitmondt in een alijdurende gelukkige verbintenis.

Allerlei maatschappelijke ontwikkelingen hebben het romantisch ideaal zwaar aangetast, maar toch leeft het nog steeds voort. Een roze schuimtaart om even van te snoepen, een kans om even grauwsluijer van alledag op te lichten? Misschien.

Het romantisch liefdesideaal vervult een belangrijke sociale functie, zeggen

nuchtere critici. Zij zien de ideologie van het huwelijk uit liefde slechts als bringer van rust en stabiliteit in de samenleving. De energie die wordt gestoken in het kleine geluk binnen de eigen vier muren gaat (maatschappelijk gezien) verloren. De romantische liefde maakt de partners alleen kritisch ten opzichte van zichzelf en laat de samenleving ongemoeid. Het romantisch liefdesideaal als pijler onder de hoeksteen van de maatschappij. Anderen menen dat het romantisch ideaal mannen en vooral vrouwen op hun plaats houdt. De ongelijkheid tussen de seksen zou door dit ideaal gepropageerd en in stand gehouden worden. Want het is duidelijk van wie de grootste inspanning wordt gevraagd om al dit moois binnenskamers in stand te houden.

Meininger besteedt in zijn boek ook aandacht aan de „geïdealiseerde liefde, die in deze wereld niet goed past omdat zij er niet in thuis is”. Hij schetst de ontwikkeling van de romantische liefde en konkludeert dat de romantische liefde trouwe liefde is. Het is de liefde van deze ene mens voor die ene andere en slechts voor die alleen. Dit houdt ook in dat het romantische liefdespaar zich van de wereld afwendt. Romantische liefde is in zichzelf vervulde liefde die haar volheid slechts in de ander weerspiegeld wil zien. Het is het persoonlijke gevoel van de een voor de ander, een gevoel dat zich nog niet belast met de zaken van het dagelijks bestaan, zoals familie, beroeps- plichten, politiek en toekomst. In deze

Herman Pieter de Boer

voor verliefden

Ik wil nog even met je spreken

**Ik wil nog even met je spreken,
ga nog niet weg, hier is een stoel.
Wat wou ik zeggen? Ik bedoel:
waar zat je toch de laatste weken?**

**Zal ik je polshorloge maken?
Laat mij je helpen met je jas.
Haha, je hebt gelijk, dat was
een reden om je aan te raken.**

**Sorry, wat heb je daarnet gezegd?
Vind je me zenuwachtig? Echt?
Ik ben niet helemaal de oude?**

**Ja, dat zit zo, ik heb je wel gemist,
en er is iets dat je misschien niet wist:
ik ben heel erg van je gaan houden.**

Uit: „Louter streeklucht”, Uitgeverij Fontein, Amsterdam

▷ zuiverheid van de romantische liefde, in dit zich niet laten storen door dat wat daarbuiten gaande is, ligt echter tevens haar ongeluk en ondergang. Deze poëtische liefde eist de beproeving van het zich te buiten gaan aan het proza van alledag. Slechts weinig liefdes die romantisch zijn begonnen, weten zo'n beproeving te doorstaan, aldus J.V. Meininger.

Op slag verliefd

De dichter Von Kleist liet zijn schepping Kätchen von Heilbronn pardoos, als door een bliksemschicht getroffen, op de grond vallen wanneer zij Friedrich Wetter voor het eerst ontmoet. „Op het moment dat zij de ridder ziet, laat zij het blad met beker en versnaperingen vallen, en lijkkleek, met de handen als in aanbidding gevouwen, de grond met borst en voorhoofd kussend, stort zij zich voor hem neer, alsof zij door een bliksemstraal tegen de grond was geworpen.” Een kras geval van letterlijk op slag verliefd worden. Wat gebeurt er voor geheimzinnigs op zo'n moment? Meininger zegt er onder andere dit over: „Verliefd worden, getroffen en gewond worden door de pijlen van Amor, blijkt zich te manifesteren als het besef niet heel, niet gaaf, maar gewond en onvolledig te zijn. Dit gebrek, dit tekort, kan in het verliefde bewustzijn alleen worden aangevuld en opgeheven door de ander. Niet door iets van de ander, dat de verliefde meent niet langer zonder die ander te kunnen leven.” Het enige dat „genezing” kan brengen is de eenwording met die ander. Waarbij Zeus met zijn klievende zwaard weer opdoemt...

Liefde op afstand

Minder bloemrijk worden liefde en verliefdheid beschreven door moderne onderzoekers. Zij bekijken de liefde op afstand. Zouden zij zich wagen aan participerende observatie, dan wordt het of met de liefde niets of het onderzoek loopt in het honderd. In plaats van over „liefde” of „verliefdheid” spreken wetenschappers vaak van „interpersoonlijke attractie”. We komen het „beloningsmodel” tegen: mooie gevoelens voor anderen komen niet vanzelf, ze ontstaan doordat die ander je iets te bieden heeft. De kans dat je verliefd op iemand wordt, groeit naarmate je die ander kunt associëren met prettige gevoelens zoals bijvoorbeeld genegenheid, geborgenheid, aandacht, waardering en tederheid. Als we sommige sociologen mogen geloven voelen wij ons aangetrokken door personen van onze eigen „sociale” maat. Onze afkomst zou een flink woordje meespreken.

Psychologen leggen meer nadruk op persoonlijkheidskenmerken. Hoe gelijk, hoe attractiever. Of juist – en dat volgens weer anderen – hoe ongelijker, hoe aantrekkelijker. Les extrêmes se touchent. In „Moeder daar zit ze!” van Jac Hoevenaars wordt zelfs een heuse kosten- en batentheorie besproken. Geldt het profijtbeginnsel in zaken van liefde? Ook de onderzoekers Thibaut en Kelley geven een beschrijving van een

liefdesrelatie in termen van baten en kosten. Zij onderscheiden vier fasen. In het eerste stadium zou men een kijkje nemen op de huwelijksmarkt en taxeren welke beloningen elk van de potentiële partners geven kan. En wat men zelf moet investeren om de beloningen te krijgen. Dan wordt de persoon benaderd die maximaal profijt lijkt te brengen. Het tweede stadium wordt gekenmerkt door loven en bieden. De ander moet ervan overtuigd worden dat hij een goede koop doet. Men prijst zichzelf aan, wat nogal eens betekent dat de eigen waarde wordt opgeschroefd. Dit kan kostenverhogend werken. Worden de kosten te hoog en daardoor de opbrengst te gering, dan zullen de wegen van beide betrokkenen zich scheiden. Is de uitkomst echter gunstig, dan komen de geliefden in een volgende fase: ze gaan een relatie aan. Geleidelijk zal het werkelijke profijt voor elk van de partners aan het licht komen, dan zullen ze besluiten hun relatie al dan niet een officieel karakter te geven.

Het gaat er maar om welk prijskaartje je eraan hangt, zeggen dus sommige gedragswetenschappers. Een kloppend hart, opwinding, een spannende situatie. Benoem je dat als verliefdheid, dan wordt het verliefdheid. Met andere woorden: het romantische stereotype heeft ons geleerd bepaalde fysiologische gewaarwordingen als manifestaties van verliefdheid of liefde te interpreteren. Het zou er dus weinig toe doen hoe de toestand van opwinding ontstaan is. In tegenstelling tot wat vaak beweerd wordt is er al veel onderzoek gedaan naar het „Liefdescomplex”. Psycholoog Jac Hoevenaars spreekt zelfs van een „mini-Manhattan” aan theorieën. Kätchen von Heilbronn, die zo emotioneel bewogen raakte door de aanblik van haar graaf dat zij ter aarde stortte, zou verbaasd zijn geweest als zij de grafieken en cijfers van hedendaagse wetenschappers had kunnen bekijken!

Wie lief heeft, groeit

Hoe komen man en vrouw bij elkaar? En langs welke wegen proberen zij elkaar te leren kennen? Ook in „Vertoog over de liefde” wordt gesproken over de verschillende fasen in het proces van kennismaking. Maar de „Venusladder” is van een geheel andere aard dan de eerder beschreven kosten- en batenanalyse. Vele eeuwen lang heeft men de stapsgewijze toenadering vergeleken met het beklimmen van een ladder, de venusladder. Het aantal sporten dat door de verschillende auteurs beklommen wordt, wisselt. De Romeinse dichter Terentius (190-159 v. Chr.) onderscheidt „vijf trappen van Venus”: elkaar zien, met elkaar spreken, elkaar aanraken, elkaar op de mond kussen en de seksuele vereniging. In het kader van deze beeldspraak is seksuele bevrediging de hoogste sport van de ladder. Maar wat dan? Wat gebeurt er met hen die op de vijfde sport het karwei hebben geklaard? Welke klip is beklommen? Meininger maakt in zijn boek duidelijk dat hij niet veel op heeft met hen die de venusladder beklimmen voor een vluchtig seksueel contact. „Wie

liefheeft, wil: kennismaking, omgang en verhouding. Een man en een vrouw die genegenheid en liefde voor elkaar opvatten, hebben dan ook geen behoefte aan een venusladder als klimtuig of als vluchtweg.” De venusladder is kennelijk slechts ontworpen voor de helft van de mensheid want door de hele literatuur heen zijn het alleen mannen die de ladder bestijgen!

Liefde is één van de centrale begrippen in het werk van Freud. Volgens Freud heeft de allereerste liefdesrelatie, die van moeder en kind, zo'n diepe indruk gemaakt dat de sporen voorgoed onuitwisbaar zijn. En wie, zo luidt Freud's stelling, goed kijkt, ziet in de partnerkeuze van de verliefde overeenkomsten met dit allereerste liefdesobject. Over de oorsprong van de liefde bestaat bij Freud geen twijfel: de seksualiteit.

Wie geeft, die krijgt, lezen we bij Fromm. Voor hem is de eenzaamheid van de mens uitgangspunt. Het opheffen van die eenzaamheid is volgens hem het doel van elk streven. Eén van de wegen die we bewandelen om dat doel te bereiken is de liefde.

De bekende humanistische psycholoog Maslow veronderstelt dat de motieven voor ons gedrag hiërarchisch gestructureerd zijn, van laag naar hoog. Verliefdheid komt volgens Maslow voort uit één of meer tekorten (bijvoorbeeld aan geborgenheid, veiligheid of waardering) of uit spanningen (bijvoorbeeld seksuele). De partner wordt „gebruikt” om die tekorten of spanningen op te heffen. Maslow noemt verliefdheid een vorm van D-love (D van deficiency, tekort). Rijpe liefde is echter een vorm van B-love (de terminologie is ontleend aan de vitamineleer!). De partner is geen middel, maar doel. B-love is een uiting van de wil te groeien en zichzelf te aktualiseren. Kortom, liefde geven, is groeien.

Verliefdheid wordt vrij algemeen beschouwd als het voorportaal van de „echte” liefde, toch heeft J.V. Meininger bedenkingen tegen de verliefdheid. „Wie er niet bij stilstaat, zou kunnen menen dat verliefdheid een begin is van liefde, maar goed beschouwd is verliefdheid een einde, namelijk het einde van een communicatieproces dat zichzelf smoort nog voor het goed en wel op gang komt. Verliefdheid is, ondanks al het gevoel en alle verzekeringen van het tegendeel, een nog betrekkelijke oppervlakkige en uiterlijk blijvende relatie die door onberekenbare drijfveren als drift en hartstocht in stand moet worden gehouden.” Er is heel wat meer nodig dan zuchten en zweren, smachten en steunen, zegt de schrijver. De geliefden moeten de konfrontatie aangaan met het leven van alledag. En zal het liefdesvuur dan even hoog blijven opblaazen? Een brandende vraag voor verliefden, overal en altijd. □

J.V. Meininger, *Vertoog over de liefde*. Uitgeverij Het Spectrum, 1987, ISBN 90 274 18063

Liefde als opium

Romantisch bemind worden is één van de weinige ervaringen van een vrouw waarbij ze automatisch het gevoel kan hebben dat er grote waarde aan haar wordt gehecht. Bovendien is alles in de maatschappij erop gericht om haar ervan te overtuigen dat ze die ervaring actief dient na te streven en als ze haar eenmaal heeft gevonden vast moet houden, of als ze haar niet heeft, ongerust moet zijn waarom niet, of als ze haar heeft verloren zich minder waard moet voelen en er weer naar moet zoeken. Als er in dat idee zoveel geestelijke energie wordt gestoken, blijft er weinig over voor andere zaken. Zodra ze die liefde gevonden heeft, is ze daar geestelijk zo van vervuld dat er verder alleen nog ruimte is voor de verzorging van de eerste levensbehoeften.

Vrouwen benijden het vermogen van mannen om hun liefdegevoelens in een vakje te stoppen, hun vrijheid om zich ook nog met iets anders bezig te houden. Voor de meeste vrouwen lijkt verliefd zijn een soort middeleeuws geval van bezetenheid van de duivel. De eeuwigdurende jacht op de roes van „verliefd” te zijn, maakt vrouwen tot verslaafden die altijd op een shot uit zijn. Intussen wordt door de maatschappij overal om hen heen het idee gevoeld dat liefde voor een vrouw alles zal oplossen, alles zal doen. In een adverten-

tie voor een verhaal in *Privé* over schaatskampioene Yvonne van Gennip wordt haar in de mond gelegd: „Liefde bracht mij naar de top!” Let wel, niet training, niet talent, niet de wens om uit te blinken – maar „liefde”.

Liefde is in de westerse wereld een ideologie geworden met dezelfde macht als andere ideologieën, in dit geval in het bijzonder over vrouwen. Ze wordt niet als ideologie herkend, maar is dat wel degelijk. Zo de godsdienst eens opium van het volk was, is dat idee van de „romantische liefde” de opium der vrouwen geworden. Onze maatschappij drijft op hun ontvankelijkheid voor die ideologie, en ze is overal. Wat we in schaamteloze, flagrante vorm zien in bladen als *Privé* en *Story*, die verzamelplaatsen van ideeën reünes, vinden we in diffuse, subtiele maar net zo wijdverbreide vorm in films, reclame en mode. Het effect van dat alles is dat vrouwen psychologisch worden beziggehouden terwijl mannen zich bemoeien met de echte wereld.

Wat is de boodschap van het systeem aan vrouwen? De boodschap is dat ze romantische liefde moet vinden en vasthouden. Het feit dat op aarde op elk willekeurig moment maar één promille van de mensheid echt „verliefd” is, doet niets af aan de druk op een

vrouw om een toestand van „liefde” te bereiken, anders leeft ze niet echt.

Veel van wat mensen liefde noemen is niet meer dan genegenheid of sympathie, gehechtheid of verbondenheid, voorkeur of voorliefde, achting of bewondering. Maar op de schaal der liefde wordt hartstocht, hoe zeldzaam ook, beschouwd als het hoogste goed, het toonbeeld en het ideaalmodel. In dat model schuilt een merkwaardige dichotomie; een dergelijke liefde wil zowel bezitten als geven. In elke liefde van dit type moet tussen die twee verlangens een evenwicht gevonden worden. Op een bepaalde manier zijn mannen geïdentificeerd geraakt met het eerste gedeelte van de vergelijking, en vrouwen met het tweede.

Alle mannen weten instinktief één ding: zeg haar dat je van haar houdt, en je kunt zowat alle kanten met haar op. Neem je liefde terug en ze is van de kaart. In beide gevallen is ze uitgeschakeld. Dat soort liefde beteugelt een vrouw; ze valt zelfs uit te drukken in verloren maanden of jaren van haar leven. Maar de publieke opinie belet haar tot dat inzicht te komen door te zwaaien met het spookbeeld van de „eenzaamheid”.

Uit: „Opstandige vrouwen”.
Uitgeverij Meulenhoff Amsterdam

**ik schrijf omdat
ik leven wil**

**hoop op veel goeds en dat de laatste
liefde niet verloren is want
om lief te hebben zijn de
huizen zo hoog gerezen en
is de hemel nu zo strakgespannen**

**een voorbeeld om nooit
te vergeten een rimpel
om te bestaan**

**dit voorbeeld deze pijn
nooit meer te verliezen betekent
eeuwig leven (ook als de stad
als een kaars drupt en de sterren
wakkerend uitgaan. zo is het leven)**

Uit: „Nagelaten werk”, Uitgeverij Van Oorschot, Amsterdam

Annie M. G. Schmidt

Ligt het aan hem?

Ik ben te driftig.
 Ik ben niet lief.
 Ik ben een kattekop,
 te agressief.
 Ik zeg niet onderdanig
 „ja lieveling, hier ben ik”
 en als ie weer zo moe is,
 dan roep ik: „ja, dat ken ik!”
 Da's niet zo aardig. Da's niet zo best.
 Vooral nou die een maagzweer heeft is dat funest.
 Soms heb ik zin om hem op zijn gezicht te slaan.
 Dan denk ik: hee, wat gek toch, waar ligt dat aan?
 Ligt het aan hem? Ligt het aan mij?
 Waarom is alles niet precies zo als in het damesblad?
 Ligt het aan ons? Aan allebei?
 En waarom roep ik niet de hele dag: „wat enig schat!”?
 Wat is er mis met de foundation van ons huwelijk
 en waarom vind ik al z'n pakken zo afschuwelijk?
 Ik onderzoek mezelf en vraag dan ook met klem:
 ligt het aan mij? Ligt het aan hem?
 Ik heb, helaas, de situatie niet meer in de hand.
 Wat moet ik doen? Waar is de rem,
 als in dit snelverkeer ineens het rooie lichtje brandt?
 Wat was ons huwelijk in 't begin toch rimpelloos en vlak.
 Na achttien jaren is het net een kouwe zuurkoolprak.
 Gezellig tortelen, dat is er niet meer bij.
 Ligt het aan hem? Ligt het aan mij?

Uit: „Tot hier toe”, Uitgeverij Querido, Amsterdam

EN DAN
 TE
 BEDENKEN
 HOE
 VAAK
 IK
 ALLEEN
 WILDE
 ZIJN
 TOEN
 IK NOG
 MET
 HAAR
 WAS

VOORoordeel IN REKENSCHAP

In het juninummer van het humanistische tijdschrift *Rekenschap* staat het thema „oordeel en vooroordeel“ centraal. De vooroordelen in racisme en antisemitisme en de vooroordelen over vrouwen en homoseksuelen krijgen in dit nummer de meeste aandacht.

De eerste bijdrage gaat over de Nederlandse **Alexandrine Tinne** (1835-1869), die in de vorige eeuw in haar eentje naar afgelegen streken in Noord-Afrika reisde. Deze avontuurlijke freule bracht haar tijdgenoten in grote verwarring door het gezelschap van Arabieren te verkiezen boven dat van de Haagse society. Van vrouwen werd „vrouwelijk gedrag“ verwacht, niet dat zij zich ontpopten tot zelfstandige wezens die ongetuigd de woestijn in galoppeerden. Uiteraard leidde de beroering die de barre tochten van Alexandrine Tinne wekten, niet onmiddellijk tot een verandering in de beeldvorming van vrouwen. Daarvoor was meer nodig dan het ondernemend gedrag van Tinne en andere roemruchte reizigers in die tijd. Het doet echter niets af aan hun heldinnenmoed.

In het Europa van na 1870 werd het racistisch antisemitisme door een vergelijkbaar geloof in een biologisch verankerde scheiding tussen man en vrouw, gekenmerkt. In Duitsland waren vele joden geassimileerd, zij beschouwden Duitsland als hun vaderland. De racisten waren echter niet te overtuigen en hechtten geen waarde aan de joodse loyaliteitsbetuiging aan Duitsland. De komst van vooral arme, orthodoxe joden uit Oost-Europa naar Duitsland sterkten de racisten in hun vooroordeel. „De arme jood maakte de antisemit duidelijk dat de rijke jood zich slechts uiterlijk onderscheidde van de oost-Europese jood. Onder das en jas ging nog altijd de onverlichte jood schuil, de oude, aan de Duitser vreemde identiteit,“ schrijft Willem du Gardijn in de tweede bijdrage aan dit nummer van *Rekenschap*.

Zij die het mikpunt zijn als gevolg van de op vooroordelen gebaseerde stereotypen gaan zich vaak gedragen volgens

dat stereotype. In zijn bijdrage over de kunsthistoricus **Johann Joachim Winckelmann** (1717 – 1768) werkt Rob de Ruig deze stelling uit voor wat betreft homoseksuelen in het verleden. Zo hebben tal van hen zich beijverd om te beantwoorden aan het stereotype van de wat verwekelijkt minnaar van schone kunsten en letteren, zijn zinnelijke driften sublimerend in eerbied voor De Kultuur. Een tendens die begon bij Winckelmann.

In wat wij de pluriforme samenleving noemen waar juist humanisten pal voor staan, zien racisten uitsluitend de krachten van ontbinding en chaos aan het werk. In de negentiende eeuw werd aan de wetenschap gevraagd om een ordening aan te brengen in die gekompliceerde, veelkleurige maatschappij. De wetenschap deed dat door al het afwijkende te benoemen en te klassificeren en daardoor af te zonderen. Een vrouw als Alexandrine Tinne werd door de in naam „objektieve“, maar feitelijk alleen vooroordelen bevestigde geleerden ongetwijfeld beschouwd als een hysterica, een geëxalteerde blauwkous die paste in een nieuw ontdekte categorie van afwijkenden. Joden en homoseksuelen zagen er misschien af en toe „misleidend“ normaal uit, maar waakzaamheid bleef geboden. Het „wetenschappelijk“ gefundeerde vooroordeel bood de vurig gewenste bescherming tegen de „wanorde“

Rekenschap is een tijdschrift dat elk kwartaal aandacht besteedt aan onderwerpen die centraal staan in het moderne humanisme. Bestel het door f 12,50 te storten op giro 582293 t.n.v. stichting Socrates te Utrecht, onder vermelding van „*Rekenschap* juni 1989“. Een abonnement kan worden aangevraagd door te schrijven naar het HV, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht (een postzegel is niet nodig). De Abonnementsprijs bedraagt f 40,— (4 nummers). Wacht met het betalen van een abonnement s.v.p. op onze akseptgirokaart. Nieuwe abonnees ontvangen gratis het bekende boek *In staat van besef* van Piet Spigt.

Ja, ik neem een abonnement op het humanistische kwartaalblad *Rekenschap* en ontvang gaarne het boek ik *In staat van besef* van P. Spigt.

Naam:

Adres:

Postcode/woonplaats:

Handtekening:

Ik wacht met het betalen op de akseptgirokaart.

DE FRANSE REVOLUTIE

12 juni, 12.05-13.00 uur

Jean-Paul Marat & Charlotte Corday

Een klankbeeld over de Franse Revolutie en de levensgeschiedenissen en drijfveren van **Jean-Paul Marat** en **Charlotte Corday**. Op 13 juli 1793 werd de volksmanier Jean-Paul Marat („l'ami du peuple“) in bad vermoord door de vierentwintigjarige Charlotte Corday („de engel van de moord“). „Waarom heeft u Marat vermoord?“ „Ik wist dat hij Frankrijk in het verderf stortte. Samenstelling: Kees Vlaanderen.

19 juni, 12.05-13.00 uur

De Markies de Concordet

Een hoorspel over een merkwaardig erudiet, wiskundige en filosoof die dui-zenden bladzijden vol-schreef maar zichzelf uit bescheidenheid vergat: de Markies de Concordet.

26 juni, 12.05-13.00 uur

Mary Wollstonecraft

Engels schrijfster, intellectueel en auteur van onder andere *Vindication of the Rights of Woman*, dat te boek staat als het eerste feministische manifest. In 1792 vertrekt Wollstonecraft naar Parijs om er de revolutie van nabij mee te

RADIO & TELEVISIE

Het Voordeel van de Twijfel Radio 5

maken. Met lood in de schoenen, want sinds de septembermoorden, de bloedbaden in Parijse gevangenissen, is er twijfel aan de goede afloop van de revolutie.

Samenstelling: Dorothée Forma en Kees Vlaanderen.

3 juli, 12.05-13.00 uur

Joan Derk van der Capellen tot den Pol

De Nederlandse politicus Van der Capellen is sterk beïnvloed geweest door de Franse Revolutie en haar schrijvers. In Nederland leidde hij de patriottische strijd tegen het stadhouderschap.

10 juli, 12.05-13.00 uur

Mensenrechten

Ter afsluiting van de serie over de Franse Revolutie een discussie over de invloed anno nu van de Franse Revolutie. Welke verworvenheden hebben wij nu nog te danken aan die revolutie, in hoeverre is zij van invloed geweest op westerse dogma's als bijvoorbeeld de mensenrechten?

19 juni, 20.30-21.35 uur

26 juni, 20.30-21.35 uur

Perestrojka

3 juli, 20.30-21.35 uur

Stan van Houcke in gesprek met **Martin Ros**.

10 juli, 20.30-21.35 uur

Onbekend.

17 juli, 12.05-13.00 uur

Schuldig geboren

17 juli, 20.30-21.35 uur

Kristallnacht

Kees Vlaanderen registreerde de Nederlandse versie van het hoorspel „Ik zag het hele land met andere

ogen”, dat de Duits-Israëli-sche historicus Daniël C. Brecher schreef ter gelegenheid van de vijftigste herdenking van de Kristallnacht. (Herhaling van 14 november 1988)

24 & 31 juli, 12.05-13.00

De Manipuleerbare mens (Herhaling)

24 juli, 20.30-21.35 uur

„De droom van een belachelijk mens”

Programma rondom het verhaal „De droom van een belachelijk mens” van Dostoevski, dat bovendien integraal zal worden voorgelezen. Samenstelling: Kees Vlaanderen.

31 juli, 20.30-21.35 uur

Nog onbekend.

TELEVISIE

10 juni, 22.41-23.11 uur

Noam Chomsky

Joop van Tijn in gesprek met de Amerikaanse taalkundige Noam Chomsky.

15 juni, 22.07-22.22 uur

Hans D.

Hans Dulfer is autodealer, schrijver, radiopresentator en jazzmusicus. Maar bovenal is Hans Dulfer non-konformist en „ras-querulant”. Samenstelling: Manuela Hartsuyker.

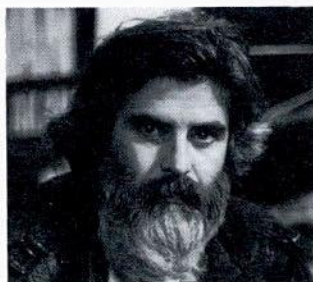
Kwartslag Nederland 3

20 juni, 21.30-22.20 uur

Kunst onder druk (Sanat Baski Altinda)

De datum 12 september 1980 is voor iedere Turk nog altijd een begrip. Op die dag vond in Turkije een militaire staatsgreep plaats. Deze wilde een einde maken aan het politiek gekibbel, de sociale onrust en vooral aan het terrorisme van ultra-rechte en -linkse groeperingen. Tijdens en na de staatsgreep werd een ware klopjacht op met name links denkende mensen geopend. Daden die voor 1980 nog legaal waren, konden iemand nu opeens zwaar aangerekend worden.

Tarik Akan is één van Tur-

kije's bekendste filmakteurs. Hij speelde de rol van jonge held in talloze liefdesfilms. In de loop der tijd is echter niet alleen zijn uiterlijk veranderd. De Tarik Akan van vandaag neemt het akteren uiterst serieus en is zich bewust van de problemen van het Turkse volk. Dat bewustzijn spreekt onder andere uit de keuze van zijn rollen. En juist dat heeft de Turkse regering hem niet in dank afgenomen. Sommige films van hem zijn na 1980 verboden, sommige hebben zelfs helemaal nooit in de Turkse bioscopen gedraaid. Zangeres Selda Bagcan volgde een ingenieursopleiding maar koos daarna voor de muziek. In een tijd dat iedereen zich richtte op Europese en Amerikaanse muziek, zocht zij naar een synthese tussen traditionele Turkse volksmuziek en westerse muziek. Met dit genre, het zogenaamde ha-

fif bati müzigi, verwierf zij haar bekendheid.

Orhan Taylan studeerde na zijn middelbare school-opleiding vier jaar aan de Academie voor Schone Kunsten in Rome. In 1967 keerde hij terug naar Turkije en maakte snel naam als kunstschilder. In 1976 werd hij voorzitter van de Turkse Vereniging voor Schone Kunst, en hij was medeoprichter van de Vredesbeweging, een groep die zich inzette voor wereldvrede en democratie in Turkije. Reden voor de Turkse regering om na 1980 alle leden voor 'kommunist' uit te maken: één van de zwaarste beschuldigingen die een mens in Turkije over zich heen kan krijgen.

In KUNST ONDER DRUK vertellen de drie artiesten over hun carrières: waarom ze problemen kregen met de overheid en wat er sindsdien met hen gebeurd is. Inmiddels zijn er negen jaar voorbijgegaan sinds de staatsgreep. Gaat kunst nu vrijuit in Turkije? Redactie en interviews: Dorothée Forma. Samenstelling: Eveline van Dijk.

22 juni, 22.06-22.20 uur

Ik heb altijd gedacht dat erotiek geweld betekende...

Herhaling van het programma dat cartoonist Anone (Martin Šimek) vorig jaar maakte voor het Humanistisch Verbond, waarin zijn cartoons tot leven komen. Anone's hoofdpersonen hunkeren naar erotiek maar ervaren dat ze voortdurend falen...

18 juli, 21.30-22.20 uur

nog onbekend

Weerwoord van René Hoksbergen op de reacties van afstandsmoeders op het interview over adoptie (Humanist 2)

Hoewel het misschien na lezing van de twee kritische reacties – verschenen in de Humanist van april '89 – niet zal worden verwacht, ben ik blij dat dergelijke reacties van afstandsmoeders zijn gekomen. Waarom blij? Omdat het doel van mijn uitgebreide gesprek met Ingeborg van Teeseling was en is informatie te geven vanuit de omvangrijke praktijk van het Adoptie Centrum – deel van de vakgroep Kinderstudies van de Rijksuniversiteit Utrecht – en wel zodanig dat *alle* betrokkenen (afstandsouders, adoptieouders en adoptiekinderen, hulpverleners) daar iets mee kunnen doen. Wanneer nu een bepaalde groep – in deze situatie de afstandsmoeders – zich op een onjuiste manier benaderd voelt en dat kan altijd n.a.v. een interview over zo'n emotioneel probleem, dan dient dit te worden hersteld.

Laat ik allereerst dit zeggen. Mij is de pijn en het verdriet van zowel afstandsmoeders als afstandsvaders zeer goed bekend. Herhaaldelijk word ik de laatste jaren benaderd door afstandsouders in binnen- en buitenland met de vraag hen te helpen met het op een goede manier benaderen van het kind. Ook het Adoptie Centrum, naast de FIOM-buro's, Raden voor de Kinderbescherming en International Social Service te Den Haag moet soms die bemiddelende rol spelen.

Verder is mij heel goed bekend hoezeer in vroegere jaren de afstandsouder(s) in ons land werd(en) gedwongen tot afstand en volkomen onjuist werd(en) voorgelicht via uitspraken als „Uw kind zal geen behoefte hebben iets over zijn herkomst te weten“ e.d.. In het interview in de Humanist heb ik het in hoofdzaak gehad over de behoefte tot contact van geadopteerden en de wijze waarop soms wordt gere-

geerd door afstandsouders en organisaties, die beschikken over belangrijke gegevens van afstamming. Over de laatste heb ik gezegd – en niet over afstandsmoeders zoals M. van der Horst in haar reactie suggereert – dat er sprake is van immoreel gedrag als zij herkomstgegevens vernietigen. Ik blijf bij deze mening en meen dat vernietiging via wettelijke maatregelen moet worden voorkomen. Dit is evenzeer in het belang van afstandsmoeders die op zoek gaan naar hun kind.

Door mijn vele ervaringen moet ik helaas vaststellen dat *sommige* afstandsmoeders negatief reageren op de behoefte tot contact van hun afgestane kind (dan veelal geen kind of adolescent meer, maar soms een rijpe dertiger, veertiger of nog ouder). Gelukkig doen slechts weinigen dit. Over deze personen ging het interview. Terecht stelt Tessa van Tol namens de werkgroep Afstandsmoeders dat de lezer niet moet denken dat „de afstandsmoeders“ zo zijn. Inderdaad is gebleken (en ik zie dit ook in onze praktijk) dat bijna alle afstandsmoeders en -vaders de afgestane nakomeling positief ontvangen, met open armen en opgelucht moet ik eigenlijk concluderen. Eindelijk wordt ook bij hen aan een intens verlangen voldaan. Helaas is dit niet altijd zo. Schrijnend zijn de *enkele* gevallen van vrouwen (die overigens nimmer in praatgroepen waren!) die hun kind als het ware opnieuw lijken af te wijzen. De opmerkingen die ik in dit kader heb gemaakt moeten worden geplaatst tegen de achtergrond van de discussie rond mijn stelling „Elk mens heeft recht op kennis van zijn genetische achtergrond“. Inderdaad vind ik het onjuist dat soms op allerlei manieren aan dit recht wordt getornd door:

organisaties die belangrijke afstammingsgegevens aan direkt betrokkenen niet willen prijsgeven; organisaties en personen die donoren gebruiken om kinderen te verwekken en uitgaan van verdere geheimhouding van de genetische afstamming; individuen die een kind verwekken, dit afstaan en vele jaren later niet bereid zijn om tenminste enkele essentiële vragen van de nakomeling te beantwoorden.

Tot slot: Ik hoop dat mijn gesprek met Ingeborg, de reacties van M. van der Borg en Tessa van Tol en vervolgens mijn reactie weer, zullen leiden tot verdere openheid in de adoptiewereld. Dit zal de geadopteerden, de afstandsouders en adoptieouders in het algemeen ten zeerste ten goede komen.

René Hoksbergen

HV en het dier

In het vorige nummer van Humanist stelde B. Bloemsma (Oosterbeek) in een ingezonden brief de vraag of het HV nog een visie heeft op de mens-dier verhouding. Hij meent dat het HV haar vroegere standpunt, dat duidelijk was, niet gestand gedaan heeft. Graag wijs ik erop dat het maartnummer 1990 van het humanistische kwartaalblad Rekenschap, dat thans wordt voorbereid, juist aan het thema mens en dier gewijd zal zijn. Eerder dit jaar verschenen reeds bijdragen over het onderwerp in het blad van het Humanistisch Opleidings Instituut. En in december 1986 was de Socrateslezing van prof. dr. Jaap Kruithof gewijd aan de filosofische aspecten van onder andere de door Bloemsma beoogde gedragsverandering van de mens ten opzichte van het dier. Verder heeft Hans Achterhuis, bijzonder hoogleraar vanwege de humanisti-

sche stichting Socrates aan de Landbouwwuniversiteit Wageningen, de relatie tussen mens en natuur als leeropdracht. Niet voor niets promoveerde de biologe Barbara Noske, die Bloemsma noemt, op een proefschrift over de onbeheerste omgang van mensen met dieren, bij: Hans Achterhuis.

André Hielkema
(funktionaris Humanistisch Verbond)

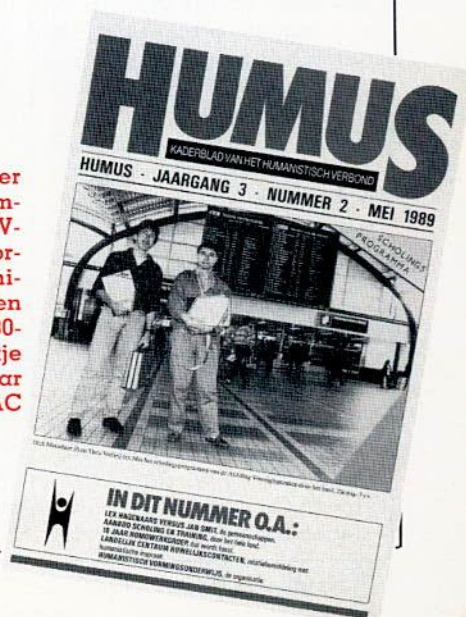
Smalende godslastering

Via een commentaar in de krant realiseer ik mij opeens dat er in het Wetboek van Strafrecht onder nr. 147 nog steeds een artikel staat dat handelt over „smalende godslastering“, met sankties van maximaal 5000 gulden boete of ten hoogste drie maanden gevangenisstraf! Tegen mij als humanist mogen mensen die zich „christelijk“ wanen van allerlei bagatelliserende, sarkastische, spottende en laetdunkende opmerkingen maken over mijn levensovertuiging (nietwaar? En waarom ook niet, ik sta ze wel te woord). Maar andersom, of zelfs te goeder trouw, loop ik gevaar met artikel 147 voor de rechter gesleept te worden. Het kleine, frêle humanistische plantje moet toch al proberen te groeien tegen alle macht, verdrukking en geweld van de „christelijke“ omgeving in. En daarom: óf dit artikel uit het wetboek óf uitbreiden met „smalende lastering tegen god en de leden van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond in Nederland“, of zo iets.

Ilco van der Willik
(Veldhoven)

Rechten van het kind

In de afgelopen week heb ik enkele lessen humanistische vorming gewijd aan „40

HET HV GEBEUREN

Hoofdbestuur akkoord met experiment „vrij gevestigde raadslieden”

Eén van de belangrijkste onderwerpen op de aprilvergadering van het hoofdbestuur (hb) was de zogenaamde „vrije vestiging” van humanistische geestelijke raadslieden. Niet alle afgestudeerden aan het Humanistisch Opleidingsinstituut vinden een betaalde baan als geestelijk werker in één van de professionele werkvelden die het HV tot dusver kent (in de strijdkrachten, de inrichtingen van justitie en de zieken-, verpleeg- en bejaardenhuizen). Een nieuw verschijnsel is de geestelijk raadsman/-vrouw die zich „vrij vestigt”, meestal in een praktijk aan huis waar hij/zij beschikbaar is voor wie zich daartoe aanmeldt. De maatschappelijke behoefte aan deze vorm van geestelijke dienstverlening neemt toe.

Het predikaat „humanistisch” is wettelijk niet beschermd. Wel is een soort keurmerk mogelijk, bijvoorbeeld de toevoeging „erkend door het HV” of „vanwege het HV”. Het Verbond kan voorwaarden verbinden aan de toekenning van een dergelijke licentie, waardoor cliënten een door het HV gecontroleerde garantie wordt geboden. Ook is het denkbaar dat de betaling voor de gesprekken via een landelijk fonds verloopt, dus niet rechtstreeks aan de raadsman/-vrouw. Dit maakt een uniform en progressief tariefstelsel mogelijk, wat als pluspunt wordt gezien voor zowel cliënten als raadslieden. Het hb ging akkoord met het voorstel dit type raadswerk in een experimentele periode van drie jaar verder te ontwikkelen, en indien het lukt subsidie voor dit projekt te verkrijgen. Als dat niet lukt, dan zal deze nieuwe vorm van dienstverlening ter sprake komen bij de hb-vergadering in het najaar waar een algehele prioriteitsafweging zal plaatsvinden. In deze fase moeten duidelijk randvoorwaarden

worden ontwikkeld ten aanzien van de inhoudelijke toetsing door het HV van de kwaliteit van het werk. Ook de organisatie er omheen dient nader vorm te krijgen. Het hoofdbestuur stemde verder in met een voorlopige versie van een „bevoegdheidsregeling”. Daarin is vastgelegd hoe de diverse bestuurlijke organen en uitvoerende diensten zich tot elkaar verhouden. Voorzien is dat de regeling over enige tijd wordt aangepast aan de resultaten van het werk van de inmiddels aangetrokken interim-manager van het adviesbureau De Roo & Partners.

Onder dankzegging voor de opgebrachte discipline, waardoor de overschrijdingen aanvaardbaar zijn gebleven, aanvaardde het hoofdbestuur vervolgens de jaarrekening 1988.

Tot slot werd besloten het rechtstreekse contact van hoofdbestuur met het IKV (interkerkelijk Vredesberaad) weer op te pakken, om na te gaan in hoeverre de samenwerking uit het verleden vruchtbaar kan worden voortgezet.(BB)

Kursus besturen voor vrouwelijke vrijwilligers

Besturen van organisaties bestaan meestal nog steeds voor het grootste deel uit mannen. Daar komt maar langzaam verandering in. Ook bij het HV. De Landelijke HV-Vrouwengroep biedt daarom deze cursus aan. Voor dit jaar. Doel is de weerbaarheid van vrouwen te vergroten en te ontdekken wat eigen deskundigheid en vaardigheid zijn.

De cursus wordt gehouden in Vrouwenvormingscentrum „de Born” in Bennekom, voor dit jaar op 13-14-15 november. Gestart wordt op maandavond en begint om 20.00 uur en eindigt woensdagmiddag om 16.00 uur. U kunt zich inschrijven door u schriftelijk aan te melden binnen 14 dagen na verschijnen van dit bericht. Er kunnen maximaal 18 vrouwen meedoen. De kosten zijn f 25,- per persoon. Voor verdere informatie kunt u bellen met Margreet de Leeuw: tel.: 030-318145. Aanmeldingen bij Ariane de Brauw, secretaris Afdeling Verenigingszaken.

HV-Homowerkgroep: tien bevroren jaren

De Homowerkgroep bestaat tien jaar. En ze groeit als kool. We doen meer en we zijn met meer. Regelmatig zijn onze leden bij HV-gemeenschappen te vinden voor een lezing. Regelmatig reizen onze leden naar elkaar om grondslagen te onderzoeken. Regelmatig worden lobby-kanalen gekieteld. Dat is de Homowerkgroep anno 1989: een bevroren, hardwerkende en gezellige groep.

Een groep waarin bezinning en politiek, reflectie en actie samengaan. Vormgeving van homoseksualiteit doe je niet alleen in de privésfeer, doe je niet alleen in ontmoetingsgroepen, doe je niet alleen via politieke kanalen. Vormgeving is nadenken en doen.

Onze groep heeft mooie momenten gekend. Ik memoireer de Roze Zaterdag in Utrecht, enkele jaren geleden, toen het HV-gebouw getooid was met een grote roze strik. Vele honderden homoseksuelen en lesbische vrouwen bezochten ons programma en maakten kennis met het Humanistisch Verbond. We hadden onze komische momenten. Die keer dat we als groep met een oude schuit op het IJsselmeer op kaderweekend gingen. Verder dan Enkhuizen hebben we het niet gebracht. De terugtocht ging per trein. Vanwege de dikke mist.

We kenden ook onze droevige momenten. Ik denk hierbij aan onze (oud)leden die overleden zijn: Wim Tesch en Ben van Hoey. En we hadden spannende momenten. Er was een moment dat de groep het zonder Homofunktionaris moest stellen. Het leek er op dat de homogroep naar een lager nivo van functioneren zou afglijden. Maar de groep kon dit voorkomen door het HV goede argumenten voor professionele ondersteuning te bieden. Een kleine greep uit onze

In het volgende nummer uitgebreide aandacht voor het HV-kongres dat eind mei in Groningen werd gehouden. Enige heikele zaken kwamen niet tot een afronding, andere bleven uit tijdgebrek onbesproken. Reden om in oktober een extra kongres te houden. In het volgende nummer meer informatie.

HET HV GEBEUREN

hoogtepunten. Allereerst onze ontmoetingsweekenden. Het is altijd weer spannend of er mensen komen en hoeveel. Tot nu toe was het bijna altijd volle bak. Dan onze grondslagbrochure: een neerslag van onze bezinning op humanisme en homo-seksualiteit waar we hard aan hebben gewerkt. Tenslotte onze bijdrage aan acties tegen de engelse anti-homowet, Section 28. Bij manifestaties hebben we een flinke rol gespeeld en in

mum van tijd slaagden we erin om met onze Engelse lotgenoten een resolutie voor het IHEU-kongres in Buffalo in te dienen en aanvaard te krijgen.

De Homowerkgroep bestaat 10 jaar. In die tien jaar heeft zij een groot en produktief leerproces doorgemaakt. Ik hoop dat deze lijn zich in de komende tien jaar voortzet. Ach nee, ik hoop niet, ik weet wel zeker.

Joep Schrijvers

Ter gelegenheid van het jubileum van de HV-Homowerkgroep is een speciale uitgave verschenen van het kwartaalblad Van 't Zelfde. Hierin bijdragen van o.a. Chiel Verduyn, Petra Schedler en Rob Tielman.

Deze special is zolang de voorraad strekt te verkrijgen door overmaking van f 3,50 op gironummer: 197930, t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht o.v.v. „Van 't Zelfde.”

(Advertentie)

ACADEMISCH ZIEKENHUIS MAASTRICHT

Binnen de dienst geestelijke verzorging bestaat plaatsingsmogelijkheid voor een

HUMANISTISCH GEESTELIJK RAADSVROUW/MAN

(het betreft een tijdelijke deeltijdfunctie van 8 uur per week (21,05%) voor de duur van 2 jaar)

Vacaturenummer: 178/5

Taken:

- zorg voor patiënten met een humanistische levensovertuiging en eventueel voor patiënten die zich niet tot een bepaalde religie of kerkgenootschap bekennen;
- samenwerken met medewerkers van andere disciplines in het begeleiden van patiënten;
- bijdragen aan het beleid van de dienst vanuit een visie op geïntegreerde geestelijke verzorging.

Vereisten:

- (nagenoeg) voltooide opleiding aan het Humanistisch Opleidings Instituut;
- bereidheid tot collegiale samenwerking met de geestelijke verzorgers van confessionele signatuur is voor het vervullen van deze functie een voorwaarde.

Werktijden:

8 uren per week, nader overeen te komen.

Salaris:

Afhankelijk van opleiding en ervaring, maximaal f 6.107,- bruto per maand, conform schaal B11, BBRA '84 (bij full-time dienstverband).

Inlichtingen:

Kunnen worden ingewonnen bij:
de heer Drs. A.G.M. Franssen, hoofd dienst geestelijke verzorging, telefoon 043-866666, sein 1692 of mevrouw Drs. H.A. Kromhout, coördinator van de humanistische geestelijke verzorging in ziekenhuizen bij de dienst ZVB, Humanistisch Verbond, telefoon 030-318145 of de heer W. Linssen, personeelsconsulent, telefoon 043-862015.

Sollicitaties:

Schriftelijke sollicitaties dienen met vermelding van vacaturenummer 178/5, zowel op brief, als op enveloppe, te worden gericht aan de Dienst Personeel en Organisatie afdeling Arbeidszaken, Academisch Ziekenhuis Maastricht, Postbus 1918, 6201 BX Maastricht.

Abonnement en lidmaatschap

Een jaarabonnement op de Humanist kost slechts f 30,-. Bel: 030-318145 (toestel 28).

Leden van het Humanistisch Verbond ontvangen het blad gratis. Als u lid wordt, hoeft u dus geen abonnement te nemen.

Lid worden van het Humanistisch Verbond is simpel. Alleen even bellen naar 030-318145 of een kaartje sturen naar postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Als richtlijn voor de hoogte van de kontributie geldt een half procent van uw bruto-inkomen. De minimum-kontributie inclusief een abonnement op de Humanist) is f 65,-, als u een bruto jaarinkomen heeft van f 18.000,- of meer. Zit u daaronder dan betaalt u f 15,- per jaar. Voor jongeren onder de 27 jaar geldt een minimumkontributie van f 30,- per jaar.

U kunt de kontributie behalve in één mep, ook in tweeën of zelfs per kwartaal betalen. Als u ook partners, gezinsleden en/of huisgenoten heeft overtuigd van de zin om lid te worden van het HV, moet nog de status van dat lidmaatschap worden bepaald. Want dat is er in soorten.

Zo is er het lidmaatschap mét abonnement op de Humanist, zonder abonnement en er is het medelidmaatschap. Voor lid-mét gelden de gewone bepalingen (zie boven) voor lid-zonder geldt dat het abonnementsgeld voor de Humanist (f 30,-) mag worden afgetrokken. Er moet dan echter wel minstens een bedrag van f 15,- worden betaald. Een medelid krijgt geen Humanist in de bus maar hoeft geen kontributie te betalen. En slechts één persoon kan medelid zijn.

S.V.P. WACHTEN MET BETALEN TOT U EEN AKSEPT-GIROKAART ONTVANGT

